

212300

KONSTANTINÁPOLYI

E M L É K E K.

IRTA

TÓTH BÉLA.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA.

1877

Ára 80 kr.

KONSTANTINÁPOLYI

E M L É K E K.

IRTA

TÓTH BÉLA.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA.

1877.

2 R

212300

Budapest, 1877. Nyomatott az Athenaeum r. társ. nyomdájában.

R
1965

M. N. MUZEUM
KÖNYV-
TÁRA

A trieszti szláv műveltség emlékköve.

(Emlékezés a trieszti skandalumra.)

Van az én íróasztalomon az apróságok közt egy nagy darab törött cserép. Nem akarom eltagadni tőle, hogy délceg kétfülű fazék vagy méltóságteljes tál lehetett hajdanában; de igazságszeretetem azt sem engedi elhallgatnom, hogy bizony most egy formátlan, megkoppadt, szürke égett agyag-forgács, a mit a szemétdombra szokás dobni. Az én cserepemet is alkalmasint innen szedhette föl valaki. De azért ő mégis e tárca hőse: a szláv műveltség emlékköve, melyet én dehogy adnék oda százszép, egészséges fazékért vagy tálért. Azonban hadd mondok el önöknek a történetét.

Január hatodika volt, verőfényes, meleg, tavaszi nap. A trieszti öböl kék távolában mint fehér sirályok röpültek az apró vitorlás bárkák. A Karst bércei éles körvonalokban rajzolódtak a láthatárra, s a messze Miramare csillogott a sima vitzükör fölött. A kikötő élénk, zajos volt, mint mindig. A mólókon hemzsegték a facchinók, dígák. Jámbor nép, mely csendesen munkálkodva hordja a horgonyzó hajókba a podgyászt vagy kicipeli az érkezett gőzösökből, gályákból a partra. A Konstantinápolyba induló óriás propeller, a »Ceres«, a móló Giuseppinán volt kikötve. Roppant mamuth-kéményéből dőlt a koromfekete füst s a kazán biztosító csapjai csak nagy nehezen, lohogva, nyögve tudták visszatartani a feszülő gőzt.

A magyar ifjuság kardvivő küldöttsége már délután egy órakor elszállásolta magát a »Ceres«-en. Föltünés nélkül léptünk a fődélzetre. A municipális épület előtt ugyan nagy néptömegben robogtak át kocsink, de a közönség, mely csak »spectatum venit«, semlegesen viselte magát. A kíváncsiság nem ér rá demonstrálni. Mi a »tizenhármak«, fejünkön feszszel, a hajótetőn sétáltunk, gyönyörködve az öböl, a kikötő panorámájában. Egyszerre a városház óráján a két komor bronzóriás háromnegyed kettőt kongatott. El percben a part felől mintegy kétszáz főnyi csoport rohant a mólóra, hajónk elé, s megkezdte a munkáját. Sípolás, füttyülés trombitálás, türkölés, castagnette- meg kri-kripattogás, kegyetlen okarinázás üdvözölt bennünket. A triezti hangszerkészítőknek aznap jó vásárunk lehetett. A tisztelt tömeg a zene mellett a drámát s a mimikát is segítségül hívta érzelmeinek kifejezésére.

— Abasso! abasso! — ordítottak torok rekedésig, füldob repedésig, rázták ökleiket s hányták a »cornetti«-ket (a magyar füge talján kiadását) bőkezűleg.

Mi pedig álltunk szép csöndesen a tetőzeten, összefont karral, egy kis jóakaró mosolylyal és véghetetlen nyugalommal hallgattuk a tisztelgést. Ez a viselet egy kicsit dühbe hozta a jó urakat. Sajnáltuk ezt nagyon, de már csak nem tehattünk máskép. Nem hagyta el egyikünk sem a fődélzetet, sőt még néhány alatt levő társunk feljött hozzánk.

A tisztelt demonstrálók ezek láttára egyhangú rekedt ordításban törtek ki. Nagyon csunyán ordíthattak, mert derék kapitányunk, signor Lana, megijedt s kiadta a parancsot, hogy rögtön indulni kell. A hajó köteleit kezdték felvonni. Egy metsző fütty hasította át a pokoli zajt.

Jel volt. Éretlen narancsok, kötélrészletek, tengeri fűcsomók, iszap, sár, kövek és cserepek repültek felénk. Mi persze e mellett sem tágítottunk a fedélzetről. Hidegen néztünk le a néptengerré nőtt tömegre, s túrtuk a bántalmazást. Egy cserépdarab balarcomat talált a megsértette végig. A tűntetők észrevették az eredményt s óriási taps, evvivázás, brávózás lett az ügyes hajító jutalma. Mi szánalomal néztünk a nap hősére. Diszes öltözetű, elegáns fiatal férfi volt, fényes vasalású cylindérbén. »Das war kein Heldenstück, Octavio.« Fölemeltem a cserepet, utitáskámba zártam, s most itt van iróasztalomon, mint a szláv műveltség emlékköve. Egy kis márványlapra erősítve levélnehezéki szolgálatot teljesít, s azt meg kell neki adni, hogy elég jól. A minap azonban (ugy látszik) öngyilkossági szándékból leesett ablakból az utcára. Valószínűleg azért akart megsemmisülni, mert szégyenli a létezését. De a magyar utcakövezet kemény trachytja nem alázta le magát annyira, hogy szétzúzódni engedje magán azt a nyomorútl szláv cserepet, s az gondosan őrzött emlékem most is.

De befejezem krónikámat a trieszti skandalumról. Végre megkezdte forgását a csavar s véget vetett a dolognak. Igen, a csavar vetett véget s nem egyéb. A tisztelt szláv publikum háromnegyed óráig békén ordíthatott, s rendőrnök meg nem volt hire-hamva sem. Bascottini kormányzó ur (egy jó, öreg, borotváltképjű olasz) szives volt ugyan néhány percre meglátogatni bennünket a földézetben, kérve minket nyugodt magunktartásra, elnézésre. De hát uri magát, a derék, vén Bascottinit is »megabcugolták«, mikor kilépett a hajóból.

A mint Trieszt mindjobbán tünedezett a távolban, mi is mindjobbán felejtettük a trieszti demonstrációt. Csak

akkor jutott ismét eszünkbe, midőn Capo d'Istriával szemben, százötven lépésnyire tőlünk, egy nagy sepia tűnt föl a habokon. Ez a becsületes polyp épen azzal az élettani cselekménnyel foglalkozott, hogy a tintáját fecskendette nagy mérgeesen a vízbe. A zoologusok ezt a harag expressiójának tartották egykor. Nevetséges, tehetetlen harag, épen olyan, mint a vendégszerető triesztieké.

A nap nemsokára lebukott vérpiros arczával a kék hullámokba, arany küllőket vágva a láthatár ködös felhőibe.

Este lett. Csöndes, tavaszi este. A »Ceres« nyilsebesen siklott át a sötét hullámokon, az égbolton milliárd csillag ragyogott remegve.

A kajüt csengője megszólalt:

— S'il vous plait, à dîner!

Ez volt a nagy nap vége.

Az Adriától a Márványtengerig.

(Uti naplóból.)

A »Ceres« fődélzetén, jan. 7.

»Dies irae« . . . .

Az Adria haragos. Nem nagyon, csak egy kicsit, de elég arra, hogy szörnyen melancholikusokká tegyen bennünket. A reggelin csak a kapitány, az orvos s közülünk egy-kettő jelen meg. A többi kinn fekszik az árboc alatt kegyetlenül busan. A steward meleg bouillont, narancsot hord folyton, az orvos vigasztal erősen. Elérkezik nagy nehezen a dél. Egy kis általános jobbulás. Szemügyre lehet venni az utasokat.

Az első Ozmán pasa a montenegróiak volt foglya. Tűrhetően beszél franciául. Szikár csontos arcu karcsu férfi, vörös fezen, melyhez mindig igen udvariasan emeli kezét, ha valamelyikünk közeledik hozzá. Én mindössze keveset társalogtam vele, csak pár szót. De e pár szó oly érdekes és fontos, hogy meg nem állhatom ide nem írni.

Én. (A hajó karzatára támaszkodom és szomorkodom nagyon.)

Ozmán pasa Êtes-vous aussi malade, monsieur?

Én. (Nem bírok felelni, de némaságom igen beszédes.)

A második utas egy angol: kockás kabátban, kockás mellényben, kockás nadrágban, kockás harisnyában, kockás kalapban, kockás ingben. Mindene kockás csak a képe nem. Szinte bánja az ember, hogy az is nem kockás. Zavarja a harmóniát nagyon.

Ez a jó ur a mint meghallotta a trieszti macskazenét, megijedt rútul. Ez neki szól, azt hitte. Nagy megerőltetésünkbe került demonstrálni előtte, hogy biz azzal minket tiszteltek meg.

Kiegészíti még az utazók számát egy lengyel fiatal ember, ki török katonának megy Konstantinápolyba, és egy török lovas őrmester. Pompás typus. Burnuszából csak orra világít ki. Egész nap alszik virágos dunyháján, s életjelt csak hajnalban ad magáról, midőn a keleti láthatáron pirosuló fényes csík felé fordulva mondja, a fattaht és Alláh három tulajdonságát kilencvenkilencszer.

A hajó legénysége nem igen jó szemmel néz ránk. Szláv emberek mind egy szálíg. A tisztikar rendkívül előzékeny, udvarias, de úgy látszik iparkodik minden tényének magán s nem politikai szinezetet adni. Este felé kissé elült a szél. A hajó nyugottabb. Valódi májusi est. Betakaródzom a bundába, pokrócumba s a plaidba, aztán leülök az árboc alá egy alacsony fa-karszékbe, s ott töltöm az egész éjt.

*

A »Ceres« födélzetén.
Korfu kikötőjében, jan. 8.

Ma reggel a nap ébresztett föl. Arcomba röpítette fényes, meleg sugarait, s fölébredtem. A legfölségesebb nyári reggel. A mennybolt sötétkék, átlátszó, a tenger sima,

mosolygó. Hajónk zakatolva suhan végig a tengeren, tőle háromezer lépésnyire a hófödte albán bércek. Itt ülök a födélzetten, kezemben toll, előttem papir: rajzoljam le szavakkal a vidéket. Ha az olyan könnyű volna! A szem belefárad a nézésbe, az agy elkábul a fénytől, a színektől, a kéz remeg.

A havasok, hegyek, halmok siklanak a szem előtt, mint egy csodaszínház mozgó diszletei. Zöld dombok, rajta alacsony házak, bércek zugó erdőkkel, majd mosolygó berkek, melyekből a régi Thessalia lehe röpül a tengerre . . . Ah itt a természet olyan, mint volt régen, csak a Perikles fiaiból lettek helóták.

Tizenegy órakor tűnik fel Korfu. Olasz stílű város négy halmon uszva a napsugárban, a tengerben. A kikötőből a bárkák egész raja tódul hajónk felé, mely itt négy órát áll. Nehány társunk, mi többiek intése dacára is partra száll a csónakon. Egy görög, kis lélekvesztőn, libegve a habok fölött, olaszul fölkiált hozzánk:

— No hát hol az a ménkü híres kard, a mit a szultánnak visztek?

És nevetett a torka szakadtából. Azt hitte a becsületes ember, hogy no most valami nagy aristophanesi elmésséget mondott.

Egy órakor jött fel hozzánk a korfui osztrák-magyar konzul. Elegáns, szép férfi, Napoleon-szakállal, diszes öltözetben. A legszívélyesebben fogadott bennünket, s kért, hogy óvakodjunk a partra lépni.

— Már öt vagy hat kiszált, — feleltünk.

— Az kár, — mondá — Ép olyan utcai, megvetésre méltó demonstrációban részesülhetnek, mint Trieszt-

ben. Nem azért óvom önöket, mintha félténém önöket ettől, de a majdan elégtételkérés alkalmatlanságát szeretném mellőzni. Ily utcai nép, fickók (gamins) nem érdemes ilyenre.

A legnagyobb udvariassággal bucsuzott el tőlünk, s intett, hogy Syrában semmi szin alatt ne száljunk ki, »mert ott veszély van.«

*

A »Ceres« födézetén, jan. 9.

A gözcsavarkerék nem sokára csörömpölve huzta föl a horgonyt a zöld mélyből, s fél óra mulva ismét a sik tengeren voltunk.

Korfuban megszaporodott a hajónép nagyon. A fedélköz hemzseg albán, görög, török néptől. Kiteritik tarka pokrócaikat, dunyháikat a korlát mentében s ott tanyáznak éjjel-nappal. Az álomról azt mondja egy régi vers, hogy »octo damus pigris.« Ők alusznak háromszor nyolcat. Csak déltájt adnak magukról életjelt: mikor ebédelnek. Vaerst báró, a híres gastrosoph árnya a szánalom könyeit hullatná ennek az ebédnek a láttára. Porhanyó, fehér tehéntúró, olajbogyók, kovásztalan cipó, szárított hal. Leöntik pedig az egészet jó hideg vízzel, a csikóbőrös kulacsból, a mely ebben a tengeri fajtájában [is épen olyan, mint debreceni ösapja. Majd megvillan egy furcsa vaskémény alatt a spiritusz láng, s öt perc alatt az apró tojáshéjnyi findzsákban ott párolog a fekete kávé.

A fedélköz utasai közt van egy görög leány is, az első hely stewardessén kívül az egyetlen női lény hajónkon. Érdekes tanulmány volna kephalometriával foglalkozónak. Arcszöge megmaradt a maga ó-görög tompaságában, szemé

pedig csillog a déli fénytől s hévtől. Az öszhatás azonban elég kedvezőtlen (bocsássák meg nekem e kis ethnographiai udvariatlanságot) s a szép hellászi nőért nem lelkese-dik a fedélköz lovagjain kívül senki.

Érdekes vendéggel gyarapodott az elsőhely közön-sége is. Spiraki bey, a dari-sura (egészségügyi osztály) tagja, török ezredorvos. Nagyműveltségű, elegans tiszt; kitű-nően beszél olaszul, franciául s a szivesség, melyet irá-nyunkban tanúsít, valóban lekötelező. Kicséréltük vele név-jegyünket, s ő jeles udvariassággal elolvasta valamenyiünk neki) szörnyen nyelvtörő nevét. Ozman pasával egész nap künn sétál a hajótetőn s beszélnek folyton egymással. Mit? Alláh tudja. Szerencsénk, hogy törökül beszélnek, mert kü-lönben mi, unatkozó és tengeri beteg reporterek, már leg-alább is tiz jólértesült politikai táviratot hallgattunk volna ki a hátuk mögött.

Az élet itt a hajón meglehetősen egyhangú. Egyhan-gú a vidék (a görök partok kopár hegyei,) egyhangú az élelmezés (az olasz konyha önmagát ismétlő toujours per-drix-e), egyhangú az a kiállhatatlan olajos, fűszeres szag, mely az egész »Ceres-«t betölti s mely elől nincs me-nekvés.

Tegnap délben haladtunk el Európa legdélibb csúcsa alatt. Cerigo szigeténél, szemben a Cap Malioval egy kis zivatar kapott elő bennünket. A szél házmagasra korbá-csolta föl a vizet, s a »Ceres« úgy meghánykolódott zöld habágyában, mit egy makrancos nagy gyermek. Az árbocok recsegték, a kötélzet pattogott, a gép nehezen zihált, a ten-ger harsogott. Nagyszerű hangverseny, melybe siralmasan, Gis-mollban vág bele a fedélközi görögök harci kiáltása. Harcolnak a tengeri betegséggel. Küzdenek elkeseredetten

s legyőzetnek rémítően. Plaidembe dugom fejemet, hogy ne lássam, halljam e csatát.

Az éj lassankint leteríti a mindenségre szürke ködét, melyen átdereng a csillagok fénye. Oly részvétlenül, oly hidegen tudnak nézni azok a csillagok. Pedig bizony szükségünk volna valamire, a mi vigasztalna. Szörnyü bús világ van ideleenn. A küldöttség tisztelt tagjai az árboc körül ülnek alacsony székeiken, a téli kabátok galléiraiba huzva fejüket. Nem szólnak egy szót sem, csak tűrik a hajó himbálását. S a hajó himbál teljes lélekkel. Ceres fehér szobra, mely az orrban ékeskedik, le-lemélyed a vizbarázdába, majd fölemelkedik a magasba, hogy újra lebukhasson.

Társaim apránkint beszállingóznak a kajütbe s egyszerre azon veszem észre magamat, hogy egyedül vagyok az árboc alatt. Nem baj. Beburkolódzom plaidembe s komoly arcot vágok, mint a ki aludni akar. S Morpheus könnyörül rajtam. Szemembe hinti finom mákját, agyamra borítja fátyolát. A tenger zúg; miattam zúghat.

*

Sira, jan. 10.

A horgonyok dübörgésére ébredtem föl. Sira kikötőjében, Hermoupolis alatt voltunk. Különös kis város ez a Hermoupolis. Képzeljének önök két kopár dombot egy szigeten, berakva apró, tarka házakkal, épen olyanokkal, minők a gyermekjátékok kicsi faházai. S épen oly szeszélyesen, oly összevisza rakva, mintha csak egy durcás bébé dobálta volna őket halomra. Kikötője elég élénk, s a bárkások nagy kinálkozó rohamot intéztek a »Ceres« ellen. Mi bizony eleinte nem mertünk kiszállni. Megemlékeztünk a korfui konzul szavára, hogy Sira »veszedelmes.« De aztán

meggondoltuk: jó volna ebben az unalmas időben egy kis »veszedelmet« látni, s hárman elhatároztuk a patraszállást. Csatlakozott hozzánk a lengyel utas, s mi megnézve még egyszer revolvereinket: meg vannak-e töltve, a bárkába ültünk.

Őszinte akarok lenni, s megvallom, hogy az alatt a negyed óra alatt, míg dióhéjunk a moloig vergődött, nem tettünk egyebet, mint azt a fontos percet vártuk, melyben a mi szlavophil csónakosunk fölfordít bennünket. De a perc sehogys akart bekövetkezni, s mi csodálattal néztünk egymásra, midőn ép kézláb léptünk a partra. S elképzelhetik önök, mennyivel jobban bámultunk, midőn a »Ceres«-re visszatérve a dinernél azt vettük észre, hogy egyikünket sem vágta le a görögök, s mi egyszer sem sütöttük el pisztolyainkat.

Pedig én egy hajmeresztő merényletet követtem el Hermoupolisban.

Bemutattam magam egy görög embernek, mint »membre de la députation de la jeunesse hongroise.« S az az ember nem rohant rám, nem gyilkolt le, nem lőtt le, hanem még azt mondta, hogy:

— Chairó poly. (Örülök nagyon.)

Volt pedig ez az ember Emmanouel Magkakes. (Mond: Emmanuil Mangatyisz.)

De hadd kezdjem elejéről.

A mint Hermoupolis egy szűk utcáján barangoltunk, egyszerre kirohan egy ajtóból, egyenesen ránk, rémítő z sivajjal egy nagy csapat görög — ne gondoljanak önök rosztat — iskolás gyerek. Olajszin, feketeszemü valameny-nyi, s egy sem több öt-hat évesnél. Néztek bennünket ször-

nyű kíváncsisággal, kivált engem, a ki jegyzőkönyvbe irogattam valamit épen. Bennem fölébredt a tanárjelölt. »Menjünk be!« ezt a két hősi szót mondtam. És mi bementünk. — Láttam és tanulmányoztam én elég iskolát már, de oly szépen, oly célszerűen berendezettet, mint ez a sirai, alig. A termek kényelmesek, tiszták, tágasak, tele szebbnél szebb taneszközzel. A kathedrán pedig trónolt egy végtelen jóképű öreg ur, hófehér hajjal, szakállal, fekete bársony sipkában. Örült kimondhatatlanul látogatásunknak. S megexaminálta Hermoupolis hét-nyolc éves fiatal embereit a mi tiszteletünkre keményen. Geographiát kérdezett tőlük. Dániának a földrajzát felelték oly praecise, oly szépen, mint nálunk kevés gymnáziumi tanuló. Aztán irtak a fekete táblára görög mondatokat, a mi diktálásunk után. Bámultuk, mint tudják e kis fiuk a nehéz görög ékezési szabályokat. Nem győztünk a derék, becsületes öreg tanítónak eléggé gratulálni. Átadtuk neki névjegyeinket s ő viszont beirta nevét jegyzőkönyvembe. Jó szívvvel fogom mindig őrizni e távol, kis szigetbeli rokonszenves örög tanító kézvonását. Ő az az Emmanuel Magkakes.

Sirában bementünk egy kávéházba is. Ettünk rehat lukumot, ittunk citromvizet. S nem mérgezték meg benünket. Sőt borotválkozni voltunk egy borbélynál. S nem metszette el a gégenket.

Sirát meghódítottuk turkophilnek.

*

A Dardanellákban,

a »Ceres« földézetén, jan. 11.

Holnap érkezünk Konstantinápolyba. Nagy szó hét napi utazás után. A levegő már Sira óta török. A fedélköz tömve van törökökkel, a kik Montenegróból jönnek. Ma

délelőtt nagy látogatást tettem náluk. Megmagyaráztam nekik jelvényünket, a hogy tudtam. A jelvény két, egymást egy folyón (a Dunán) át barátilag szorító kéz, trikolor és zöld-vörös mezőkön.

— Nézzék, itt ez magyar, ezt meg ozmanli szín. Ez a két kéz fogja egymást. Madzsar, ozmanli kardás. Jasaszin ozmanlilar.

Megértették ez a beszédet, s mosolygó képpel, homlokukhoz emelték kezeiket köszönet gyanánt. Egy főhadnagy, (hja, a török főhadnagyok a fedélközön utaznak) a ki egy kicsit ért a »frenki« nyelvhez, bemutogatta nekünk társait egyenkint. Van köztük a többi közt egy basibozuk. Ez egy igen derék vén fiu. A mint hozzá közeledtünk, mindjárt elővette batyuját s mutogatta nagy örömmel a kincseit. Furcsa, korcsolyaorru piros cipő, ezüst övbevaló tintaeszköz, hosszú kardszerű parázscsiptető, ezüst óra török időszámítás szerint, pénzládika, tűziszerszám és kávémasina voltak a becsületes basibozuk drágaságai. Notabene a kávégép spirituszra jár. A török katonák égetik a spirituszt, a muszkák megiszszák.

— Güzel, pek güzel! (szép, igen szép,) mondtuk a kincsek láttára, s e szók az öröm és büszkeség fényét vilantották meg a derék müzülmán férfiu sötét szemében.

Ugyancsak ma láttam először szoftát elevenen. Egy olajsárga, csodasovány fiu, hófehér turbánban, jószivü, nagy fekete szemekkel. Ott ül egész nap a kazán mellett, maga alá szedett lábakkal, keleti semmittevő nyugalomban. Ő nekem kollegám. Tanárjelölt, mint én. Nagy nehezen tudtára adtam neki ezt, mire citromszin képén a tetszés mosolya vonult végig.

— Csok jasa, kardás! (Sokáig élj, testvér,) — meri-

tettem ki összes török nyelvtudományomat. A szofta azonban tudomásul vette az én jó indulatomat, s kegyteljes lassúsággal nyújtotta felém sárga vázkezét.

Ő egyébként, bár csak »ijirmi-üküz« (huszonkét) éves, nagy bölcselő. Mikor a basi bozuk demonstrálta bagaria cipőit, ő egy Diogenes keserű mosolyával mutatott saját megkoppadt szandáljaira, s nagy szeméből a világi hivságosság megvetése sugárzott ki.

Ma délután két órakor értünk a Dardanellákba. Az első kis-ázsiai erődtménynél, Kum-Kalehnél megállt a »Ceres,« s alkapitányunk (egy igen derék zágrábi horvát ember, a ki azt mondja, hogy ő is »ungár,« bár nem »magyar«) egész ünnepélyességgel szállt csónakba, kikérni a szokásos bebocsátó fermánt. A fermánt egy hatevezős csónakon egy török hivatalnok hozta hajónkra.

Holnap (azaz ma, mert éjfélután egyet ütött már a hajóharang, midőn e sorokat írom) nyolc órakor reggel Konstantinápolyban leszünk.

Bár igen késő már az idő, nem állhatom meg, hogy ne irjak pár sort a mi mai bucsuebédünkről. Itt a Lloyd-gőzösökön szokás már az, hogy a hosszabb utazások végén az utolsó dîner bizonyos ünnepélyességgel »vételik be.« A »cameriere« (steward) nagy borralalót kap, a pezsgő járja, bucsuzások a tisztí kartól, orvostól, s egyéb kellemes és kellemetlen dolgok.

Van nekünk négy korfui és sirai görög utitársunk. Müvelt, derék emberek. Én nagy barátságot kötöttem velük. Azt a kis görög tudományt, a mi a gymnáziumban ragadt rám, kamatoztam most nagyban. Idézem nekik Homéert s ők átöltöztetik nagy örömmel uj-görögre a régi hexametereket. Aztán ráadom a fejemet philologiai viták-

ra, melyekben rendszerint én vagyok a győztes, mert ők nem igen ismerik az ó-nyelvet, levén kereskedő kettő közülök, egy hivatalnok, egy meg ügyvéd. Szóval igen jó lábon állunk velük, de tartottunk tőlök mégis nagyon, mint aféle szlavophil emberektől.

S ma ime hova fejlődött a dolog? Az említett ünnepélyes bucsu table des hôtes-on egyszerre csak fölkel szé-kéről a legidősebb görög, és olaszul mond a mi fejünkre egy olyan tüzes hungaro-turkophil toasztot, hogy mikor vége volt, majd leszakadt a másik három hellászi ur »ev-viva« triójától a kajüt födele.

Denique a magyar ifjuság küldöttsége meghódította Törökország számára egész Gréciát.

A diszkard átadása Abdul Kerimnek.

Január tizenharmadika, konstantinápolyi időzésünk második napja, hives, borongós téli nap volt. A Bosporuson, a Márvány-tenger szürke síkján, az ázsiai láthatáron szétfolyó, hamuszín köd lebegett, s a pérai magaslatról, a párafátylon át, csak mint bizonytalan körvonalu kép látszott Stambul, régi házaival, számtalan minaretjével s az Aja Sophia, az Ahmedijeh s a Solimanijeh óriási kupoláival. Délfelé esősre vált az idő, s a Galata szeráj udvarának macadamján patakokban folyt a víz, midőn a számunkra föntartott nyolc diszes fogatba szálltunk, hogy a szeraszkerátusba menjünk, a szerdár ekremnek a magyar diszkardot átnyújtani. Még oly ügyesen hajtvá is, mint a mi »arabadzsi«-ink hajtottak, beletelt jó másfél órába, míg a grande rue de Perán, Galatán, az Aranyszarv hidján és Stambul ódon utcáin át a szeraszker-palotához értünk. A mint kocsijaink az impozáns kapun berobogtak, a diszörség fegyverrel tisztelgett, s a roppant közönség, mely a palota udvarát és lépcsőházat ellepte, dörgő »jasaszin madzsarlar« kiáltásokkal üdvözölt bennünket. A vestibuleben szintén fegyverbe lépett az örség s a lépcsőn, melyen a küldöttség felhaladt, tisztek képeztek mindkét oldalon sort. Az előcsarnokban óriási katonai zenekar játszott török nemzeti darabokat.

A nagy diszterem, melyben a szerdár ekrem bennünket fogadott, keleti fényü. Óriás ablakai a térre nyílnak, s

befehérlik rajtok a szeraszker-torony hőszin márványa. Falait piros kárpit födi, arany virágokkal, arabeszkekkel átszőve; az ajtó mellett pedig áll két roppant mahagoni szekrény, melynek kármin bársonyán régi fegyverek csillognak. A termet alacsony selyemkerevetek veszik körül; a persa szőnyegen, a középben, roppant bronz urnában áloé-forgács-tól illatos parázs hamvadozott: a törökök kandallója.

Abdul Kerim pasa, a szerdár ekrem, a terem jobb oldalán állt, (mint szokása) egy kis asztalhoz támaszkodva. Erőtelmes, impozáns alak, melyen nem látszik meg a közel nyolc évtized sulya. Olaj-barna arcát galambösz szakál köríti, bajusza és szemölde, (melynek bozontos volta emlékeztet az »öreg ur«-éra) azonban még szénfekete. Szeme, melyről meglátszik, hogy villámokat is tud szórni, szeretettel, örömmel tekintett ránk, arca azonban komoly maradt. Sem ekkor, sem más alkalommal nem láttam mosolyt rajta. Mi tizenhárman tág félkört képeztünk a szerdár ekrem előtt. A háttérben s Abdul Kerim mellett mintegy háromszáz legmagasabb rangu katona és államhivatalnok állt. Midőn mindnyájan begyűltek a terembe, Szücs Gyula, kísértetve Milassin Károly budapesti küldött által, ki a diszkardot az Izsóné asszony művészi vánkosán tartotta, kilépett a sorból, s egy hévvel, lelkesen elmondott magyar beszéd után a kardot Abdul Kerimnek, a djunisi győzőnek átadta.

Hangtalan csend, mély meghatottság uralkodott a teremben; csak az oldalt álló fényes, arany török óra ütött harangján érzéketlenül egymásután tizet.* S midőn Abdul Kerim izmos, barna kezeivel először érintette a magyar kardot, perczekig tartó »csak jasá«-zás riadalma töltötte

* A mi időszámításunk szerint délután három óra.

be a szeraszker-palota téreit s a zenekarok kürtjei, rézdobjai, csengői harsányan zengtek bele a lelkesedés viharába.

Mikor a hangok ez orkánja elült, előlépett Száva pasa, ruméliai beylerbey, (ma már a szigetek kormányzója) mellén a Medzsidge-rend nagy szalagjával, s a szerdár ekrem nevében, egy papirlapról egy francia beszédet olvasott föl. Gyönyörűen volt írva, s az ékesszólás minden erejével, hatásával előadva e beszéd. Utána ismét megdördült az ezrek kiáltása lenn a téren s a palotában: »Jasaszin madzsarlar!« A beszéd fölolvása alatt Abdul Kerim pasa, Skender bey főszárnysegéde (a magyar Flitsch ezredes) segélyével fölvezette a diszkardot, mire mind mi, mind a teremben levő összes notabilitások, hosszú sorban elhaladva, háromszor üdvözöltük a djunisi győzöt, szerencsét, diadalt kívánva új fegyverének. Megható és nagyszerű jelenet volt ez. A jelen volt pasák mind megcsókolták a szerdár ekrem egyszerű tábornoki kabátja szegélyét.

A tisztelgés után a szedírekre ültünk s egy sereg szolgáló apró asztalokon fekete kávé, cigarettákat hozott számunkra. Kihörpöntve a tojáshéjnyi csészét s elszíva a papirszivarkát, elbucszúztunk a szerdár ekremtől. Mindnyájunkkal kezét szorított s érintette ajkát, homlokát. — Ugyanekkor a szeraszkerátusban levő Redif pasa hadügy-miniszternél is tisztelegtünk. A Galata szerájba hazatérünkkor kisütött a felhők közül a nap, s verőfényben úsztak a dzsámik, a mináreték, a márványpaloták. Az Arany-szarv vize zöld, nyugodt volt s a távolban a Márványtenger fehér tükre csillogott. Még mintha a természet is azt akarta volna, hogy január tizenharmadika a tizenhárom magyar ifjú életének legszebb napja legyen.

Két nagyon nagy ur.

(A kis fekete könyv. — Edhem pasáról. — A fesz, a phrenologia és a kopaszság. — Politikai társalgás Edhem pasával. — Egy journalista-iskolai gyakorlat. — Az illem és a kalucsni. — A seik-ül-izlamnál. — Milyen ember hát az a »török pápa?«)

E tárcát találomra írom. Van nekem egy kis, kopott, régi fekete jegyzőkönyvem, még diákkoromból. Sokat szenvedett az már velem együtt. A matematikai órákon az ő lapjaira irogattam keservesen a sinus és cosinus rémképleteit; az ő türelmes papirosa viselte el hajdanában pogány rosz verseimet; együtt jártuk meg a Szent-Bernáthegy havas csucsait, a genfi tó kék vizét s a Terézváros (a pesti southwark) szennyes sikátorait. Van benne jegyzet, melyet irtam a velencei »belle arti«-ban a »l' Assunta« előtt; van a mit az Istvántorony tetején; van gyűrött lapjain notice a boncteremből, a városligeti tó jegéről, a müncheni glyphothékából, Siófokról, a San Marcoból, a stuttgarti indóházból. Most is velem volt a konstantinápolyi uton. Nem váltunk el soha.

Kezemben tartottam s jegyeztem bele a trieszti botrány pokoli zajában; csüggedt kézzel rajzoltam sokszor hullámtól ázott papírára e veszedelmes két szót: tengeri betegség; elvittem magammal (a menteujj sötétében) az ünnepélyek fényébe; fejem alatt volt a várnai viharban Szóval, kedves öreg barátom ő nekem. Hogy valami szép volna, még én, a ki annyira szeretem, sem merem ráfogni.

Megkoppadt, összetört a boritékja, gúzsos, tépett minden lapja, befirkálva egy végnélküli, heterogén quodlibettel, mely (önmagához méltón) van irva majd írónnal, majd tintával, majd (másnak hiányában) a revolvertöltény ólmával, galagonyalével vagy egy hegyes kő karcolásával. E jegyzőkönyvből írom ezt a tárcát. Találomra fölnyitom, ránézek egyik oldalára, s a mely szót legelőbb bírom kibetűzni a sebtiben odavetett vonásokból, beszélek arról.

Most e név tűnt először szemembe: »Edhem pasa.«
Hadd mondok hát el önöknek, a mit róla tudok.

*

A mostani nagyvezírt először (csak futólag) a kardátadás ünnepélyén láttam. Ott állt ő is a háttérben, a jelenvolt nagyurak közt, bár mint a conférence tagjának, távol kell vala magát tartania, minden demonstratív jellegű dologban való részvétől. Edhem pasa azonban eljött csaknem minden ünnepélyre, melyet a magyar küldöttség tiszteletére rendeztek. Ott volt a szerdár ekrem, a hadügyminiszter: Redif pasa banquettején, ott a municipalitás fényes bálján. Én ez utóbbin részesültem abban a szerencsében, hogy Klapka tábornok ur Edhem pasának bemutatott.

A tábornok és Edhem az egyik szalon szögletében állva, hosszan és élénken beszéltek egymással. Klapka tábornok egyszerre félbeszakította a társalgást, szétnézett a teremben, aztán felém jöve, Edhem pasához vezetett s bemutatott neki. Ő excellentiája (most már: Altesse) igen kegyesen fogadott, s néhány percig beszélgetett velem. Mielőtt azonban e társalgást leírnám, szolgálok önöknek Edhem pasa általam készített, eredeti portraitjával.

A nagyvezír jelenleg ötvenöt és hatvan év közt levő középtermetű férfi. Oly elegáns embert, mint ő, nagyon keveset láttam. Tournureje, mozdulatai, beszédmódja és — cvikkere, mind oly eleganciát árulnak el, melyet megirigyelhetne bármely francia szalanhős. Török kabátját (a mi áttilánk zsinórtalan, laposgombú kiadása) oly finoman viseli, mint egy ideális frakkot, a mi pedig nem könnyű föladat. Halvány arcát fehérrel vegyes fekete szakál köríti; bajusza még egészen sötét, gondosan soignirozott két fecskeszárny. Ő magasságát, mint phrenolog, azzal merem gyanúsítani, bocsássa meg nekem ezt a merészséget, hogy kopasz. A fész ugyan eltakarja a fejét egészen, s így nem tudok bizonyosan semmit, de fogadni mernék, hogy nem csalódom. A nagyvezírnek olyan képe van, mely mutatja, hogy inklinál erre a nagy bajra.

A szemén cvikkert visel. Ritka tünetény az idősb törököknél. Hordanak nagy, komoly, orra fülre való pápaszemeket; a cvikkerre azonban haragszanak. Haragudtam én is az Edhem pasáéra nagyon; a csillogó kristályüveg (rövidlátónak való) elfödte szemét, s én phrenologiai tanulmányom egyik fő részét nem egészíthettem ki.

Nem töltöm azonban az időt a nagyvezír személyleírásával. Inkább elmondom önöknek, minő beszélgetést folytattam én Edhem pasával. Tudom, tisztelt olvasóim közül igen sokan ugyis várják már, micsoda fontos, titkos közlést tett nekem a nagyvezír.

— Melyik egyetem hallgatója ön? — ezt kérdezte tőlem először.

— A budapesti, excellence.

— Mily pályára lépett ön.

— A tanárság egyszerű ösvényére. Társaim közül

csak én vagyok tanárjelölt. A többi jogász, egy pedig technikus.

— Mi az ön szakja?

— A természetrajz, excellence.

— Ah, annak egy ágával foglalkoztam valaha én is: az ásványtannal. Kedveli ön e tárgyat?

— Igen, excellence, de az én főszakom az állattan, s kiválóan ezt művelem.

— Örülök, hogy önt megismerhettem.

— Excellence . . . .

(Ez volt társalgásom Edhem pasával. Most pedig engedjék meg önök, tisztelt olvasóim, hogy én az önök színe előtt egy szárnypróbálgatást kövessek el: megkísértve úgy leírni azt a beszélgetést, mint azt leirtam volna szó-rúl-szóra, ha hirlapíró vagy éppen »journalist« vagyok.)

— Melyik választó kerületből való ön? — kezdé nagyfontosságú beszélgetésünket Edhem pasa, a conférence tagja.

— A budapestiből, excellence, — válaszoltam én egyszerűen, de az éleslátású államférfiu homloka redői, (szám szerint három) által adta nekem tudtul, hogy mindent ért.

— Mily párthoz tartozik ön? — állította élére a társalgást a nagy politikus, előbbi feleletemből látva, hogy kivel van dolga.

— A kerekfejüekéhez, a meddig élek — szóltam leplezetlenül. Társaim közül csak én vagyok kerekfejü. A többi pecsovics, egy pedig irlandi pauperista.

A finom diplomata ügyes fordulattal más térre terelte a beszédet. Ezt kérdezte:

— Mi az ön szakja?

Fölfogtam e négy szó raffinírozottan eltakart értelmét, s titkos, gyanus mosolylyal feleltem:

— A természetrajz, excellence.

Edhem pasa egy szögletbe vont, a márványkandalló árnyába. Süket hangon ezt sugta nekem:

— Ah, annak egy ágával foglalkoztam valaha én is: az ásványtannal. (Alig hallható asthmás susogással.) Terem önöknél sok acélbronz, a miből az Uchátziusokat gyártják?

Az excellenciás ur ajkamra nyomta fülét s én e tizenkilenc szót sugtam bele:

— Rémitő sok, csak az a baj, hogy a mi terem, az mind bronzacél, s ezt még acélbronzzá kell átváltoztatni.

Edhem pasa erre megfogta az én bal fülemet, a szájához húzta s ezt lehelte bele:

— Tudom jól, mi az átváltoztatás titka. A zsákokat, a melyekben a bronz acéldarabok vannak, megfordítják: a szájukkal le. Így lesz aztán a bronzacél acélbronz.

Megrendülve álltam a nagy férfiú előtt, ki még az ércek titkait is ismeri s csak e szót birtam mondani:

— Excellence . . .

Nos olvasóim, meg vannak önök elégedve e kis újságíró-iskolai gyakorlattal? Nagynevű tanárom és mintaképem: Dr. Lügewacker bizonyára megvereti értte a vádlamat, leereszkedően mondvá, hogy:

— Jól van, fiu, jól van. Aber noch stärker!

*

Öreg barátom: a jegyzőkönyv, ismét egy nevet diktált nekem: Hairullah effendi, a seik-ül-izlam. Beszélek hát önöknek erről a másik nagy urról.

A seik-ül-izlam konakja Stambul egyik kis terén van,

nem messze az Achmedje-dzsámitól. Régi, szürke nagy faház, óriási ablakokkal, melyek közül a kert felé esők szemérmesen takaróznak olyan sűrű kereszt farácscsal, minő nálunk a gyónószékek titkát fedi. Titkot rejt különben itt is: a hárem titkait.

Szakadt a januáriusi ólmos eső, midőn fogataink a konak lépcsői előtt megálltak. Sietve menekültünk a vestibulebe, féltve a menték bársonyát, a kalpagok kócsagát, de főleg a csizmát a vitzől, sártól. A török ember megkívánja, hogy mindenki tiszta lábbelivel lépjen a házába: a sáros vagy poros cipő nálok ép oly sértés, mint Európában a tiszteletlenül fönn tartott főveg. Ezért visel Törökországban a nagyvezírtől kezdve az utolsó fakirig mindenki télen nyáron sárcipőt.

A seik-ül-izlam lépcsőházában vagy négyszáz pap volt összegyűlve. Ulémák, dervisek, muezzinek, mevlevi-barátok, (a táncoló dervisek, tarka köpenyekben, magas sárga süvegekben) skutarii üvöltő (rufai) szerzetesek, omariták, zöld turbánokkal a próféta utódai: a nakib-ül-ezsrafok. A mint a vestibulebe léptünk, földrengető kiáltás fogadott bennünket.

— Jaszasin madzsarlar! Csok jaszasin!

Homlokunk, ajkunk érintve köszöntük meg a derék papok rokonszenynyilvánítását, mely oly rajongó, oly bámulatos volt, hogy mindnyájan szinte megdöbbsentünk. Egyáltalán rendkívüli az a fanatikus vonzódás, lelkesedés, melyet a konstantinápolyi egyházirendbeliek a magyar küldöttség iránt tanusítottak.

Egy néhány lépésnyi, szűk, homályos folyóson, melyben ulémák képeztek sorfalat, kellett átmennünk, s a »török pápa« szobájában voltunk. Ő fensége az ajtónál várt ben-

nünket, s mondhatom, külsőleg annyira szivélyes házigazdára, mint ő, nem akadtunk sehol. Csupa mosoly, hajlóság, bók, kézsorítás volt az egész ember; s csak mikor már mindnyájan leültünk az arasznyi magas széles kerevetekre, ugrott föl ő is (tegyük hozzá: csodálatos tornászi ügyességgel és evetkönnyűséggel) egy szedírre, s maga alá szedte virágos sárga szattyánbőrharisnyás lábait.

Nem beszélek önöknek a speachekről, a bókokról, melyeket mi mondtunk Hairullah effendinek, s melyeket ő mondott nekünk. Inkább ide írom azokat a (talán nem egészen érdektelen) benyomásokat, melyeket a seik-ül-izlam rám tett.

A »török pápa« most negyvenöt-ötven éves lehet. Egészséges, szabályos képződésű fejét fehér turbánkendő csavarja körül s a hószin csalánszövet alatt van egy domboru, sima homlok, melyről meglátszik, hogy sok főtt már abban ebben a világeletben. Szeme szuró, átható, észtlől, szellemtől sugárzó szem.

Bocsássák meg önök egy állattannal bibelődőnek, ha azt jegyzi meg róla, hogy épen olyan hatása van, mint egy rókaszemnek. Lavater köteteket tudott volna irni erről a csodálatos, érdekes, szép ravasz szemről. Az arcvonások lágyak, határozatlanok, csaknem nőiesen finomak. Az orr hajlott, nemes vágásu, az ajk keskeny, összeszorított, gunyos, szellemes ajk, de melyet gazdája tud oly lekötelezőn mosolyogtatni, mint annak a rendje. A seik-ül-izlam teintje épen nem törökösen sötét; fehér, napnemsütött, akár egy hölgyé; a szakála pedig vöröses barna, csaknem szőke. Képzeljék most önök e különös, rendkívüli főt egy közép-termetű testen, melynek elegáns idomait egy bő, tengerzöld selyem, nyusztprémes kaftán redői takarják el, s önök

előtt áll a »török pápa.« Midőn én e mondhatlanul rokonszenves s egyszersmind visszaható alakkal egy negyed órát ültem szemközt, önkénytelenül e kérdés merült föl lelkemben: »Ez volna hát az a nagyhatalmú Hairullah effendi, a seik-ül-izlam, a ki Abdul-Aziznak és Murádnak fölolvasta a trónvesztés fetváját? Ez az a »prudens sicut serpens« ember, a ki már ötször bukott meg, ötször hallotta nagyon közel suhogni a selyemzsinórt s ötször helyezte magát vissza a főpapi trónba? Ez az a fej, a mi tele van észszel, szellemmel, farizeussággal, jósággal, igazsággal, őszinteséggel, »reservatió mentalis«-sal, ildommal, furfanggal, kegyeséggel?»

Elmélkedéseimet megzavarta egy phantastikus, sötét-kék ruhába burkolt, ébenfaképű szerecsen rabszolga, ki miniature egy lábu, háromtalpu asztalkát tett elém cigarettékkel, plajbásznyi török gyufákkal és fekete kávéval. A háziur kinált bennünket csengő, kellemes, férfias hangján:

— Bujurun, effendilerim, bujurun. (Tessék, uraim, tessék.)

Aztán maga is rágyújtott egy papirszivarkára. Soha oly elegance-szal, oly chic-kel kezelni a cigarettet, mint a seik-ül-izlam. S a közben folyton fecsegett Száva pasával törökül (európai nyelvet nem bir egyet sem). A látogatás nem sokára véget ért, s mi a papi fejedelmek komoly, méltóságos sorai közt elhaladva, a vestibulebe mentünk. Hairullah effendi kísért bennünket, s elvezetett az egyházi tanácsterembe, mely a többi közt arról nevezetes, hogy ebben mondták ki a janicsárok vesztét. Itt maga volt a cicerone a »török pápa«, s néhány percnyi időzés után elbucsuztunk tőle. Végtelenül nyájas, udvarias volt, mindnyájunknak kezét nyújtott, hajlongott, mellét, ajkát, homlokát érintette;

s kifogyhatatlan volt az áldásosztó, búcsúzó szólamokban. Alig tudott megválni tőlünk. — A dervisek harsogó, szünni nem akaró »jasaszin« kiáltásai közt, s a »török pápánál« töltött negyed óra benyomásai alatt szálltunk a fogatokba. Bennem még soha valaki nem költött egyszerre annyi heterogén érzést, mint ez a rejtélyes, hatalmas török főpap Vonzódás, félelem, sympathia, kíváncsiság, ellenszenv, bámulat. S azt sem tudja az ember, melyik a tulnyomó, melyik az igazi.

A „köpek“-ekről és Brillat-Savarinról.

(A »köpek«-ekről. — Hogy jár, a ki a »köpek«-ekkel szincerizál. — Darwin, Shakspeare, Baedeker és Brillat-Savarin. — Hogy eszik Konstantinápoly? — Az effendi anekdotája. — Miképen ettünk mi Konstantinápolyban töltött káposztát.)

Hölgyeim és uraim! Tudják-e önök, mik azok a »köpek«-ek? Nem? Elmondom hát majd én. Verőfényes, enyhe januárdélelőtt volt, épen mint nálunk áprilban. A levegő átlátszó, kék, az Aranyszarv habtalan, síma zöld. Stambul, Galatáról tekintve, napfényben, délibábban uszott s az Aja Sophia óriás félholdja szórta vakító sárga sugarait. Keleti költészetben, pompában ragyogott minden, Hafiz derűje, Firdusi ábrándja szállt meg mindent; a grande rue de Pera pedig sáros volt a kétségbeesésig, kátyus a kalucsni elvesztésig. S a mészárszékek, szatócsboltok és pékek előtt heverték a »köpek«-ek harmincével és ábrándoztak. Vöröses, kenderszin bundájuk lucskos volt iszonyúan, lábuk fekete az iszaptól, fülök megtépett, embonpointjuk szerfelett vékonyka; de szemök méla, epedő és ábrándos volt mégis, mint mindig. Ha a »köpek«-ek nagy országában vannak költők, úgy a konstantinápolyi »köpek«-ek azok. Az ő költészetök az éhség poézisa. Mohammed próféta mondotta azt, hogy a kutya csunya, tisztátalan állat, a mit nem szabad a házban túrni. Ezért van az, hogy Törökországban soha sincs oly rút idő, a melyben még a kutyát is kár volna kikergetni. Ottkünn laknak a szegény becsüle-

tes »köpek«-ek mindig; bántódásuk ugyan nincs, mert a korán, (önmagának mondva ellent,) minden állatot szentnek hirdet. De már most képzeljenek önök kilencszázezer gazdátlan »köpek«-et, a kik közül egyik sem tudja, hol és mit fog ebédelni holnap. Nincs Konstantinápolyban hely, a hol egy csoportban ne hevérne egy pár tucát bús eb. A dolma bagcse márvány diadalkapujától Ejub szent dzsámijáig, a csiragánpalota falaitól a kassim-pasai ódon faházakig, minden sarok egy-egy »köpek«-tanya. »Nincs egy szöglet, zug, a hová ne rakta volna függő nyoszolyáját s kicsinyei bölcsejét«, mondja Macbethben Duncan a fecskéről. Ugyanezt mondhatjuk mi el a konstantinápolyi kutyákról, kivéve azt, hogy a nyoszolyájuk »függő«, mert biz az ott van lenn a sárban, az utcakövezeten. Éheznek örökké s ez melancholikusokká teszi őket. Szemökben életuntság, világfájdalom, schoppenhauerizmus, bágyadtság és étvágy csillog sötéten, titkosan.

Az én zoophil szivem megesett eleintén nagyon a szegény »köpek«-eken. Kivált megszántam nagyon közülök egy aggastyánt, a ki mindig a Galata szeráj körül ólálkodott. Gondoltam magamban: szerzek ennek a becsületes ebférfitúnak egy jó délutánt. Bementem egy emberséges henteshez és vettem ottan három deciméter jó török lisztes kolbászt. Aztán fölkerestem az én vén sakálomat szokott stációján, s mondtam neki magyar nyelven a következő szavakat:

— Gyerejde jámbor »köpek« és edd meg békességgel ezt a hurkát. Kivánom váljék tenéked gyarapodásodra.

A »köpek« értett magyarul igen jól s kutyafuttában rohant felém. Fájdalom azonban, hogy többi ebbarátja is tudomásúl vette az én parlamenti beszédemet s azok is car-

riérebem jöttek rám. Mit volt mit tennem, mikor tizenöt lépésnyire voltak tőlem, közjök dobtam a kolbászt, mire fejlődött legott egy véres ütkez. Képzelenek önök negyvenöt konstantinápolyi éhes »köpek«-et, negyvenötféle párt-ra szakadva koncertálni egy darab három deciméternyi liszteshurka fölött. Nem láttam még külön marakodást soha. Szegény aggastyánomnak, kinek pedig legtöbb jussa volt a vita tárgyához, kutyamódon kijutott. Tépett véres füllel, három lábon, behúzott farkkal koncentráta erőit a »rue Venedik« felé s én többé nem láttam az életben. Rámnézve azonban csak most kezdődött a haddel. A »köpek«-sereg győztes athletái pillanat alatt ellakták az én kolbászomat s aztán mindnyájan (a létszám ezalatt legalább is százra szaporodott,) rám rohantak, egészen durván, ebnyelven követelve, hogy:

— Mégis!

Menekülni akartam, de a négylábú iparlovagok megtámadtak. Rám ugráltak, sáros kacsóikkal összefenték szemem, szám, ruhám, a feszetem letépték fejemről, a szemüvegemet összetörték, leszedték minden gombomat, nadrágomat pedig minden bírálaton alúl álló állapotba keverték. Szóval szemtelenek voltak nagyon. Áldtam Alláht s minden szentet, midőn a Galata szeráj kapus házába tudtam jutni s ünnepélyesen megfogadtam, hogy a konstantinápolyi »köpek«-ekkel, bármily ábrándosok és búsak is, szincerizálni többé soha nem fogok.

Ez a »köpek«-ekkel való ismeretségem töténete.

*

A derék »köpek«-ek rám nézve oly végzetes liszteskolbászáról, a képzeletek társulása folytán, eszembejutott

Brillat- Savarin szereplése Konstantinápolyban. Uraim, s kiváltképen önök, tisztelt hölgyeim, engedjék meg, hogy én Brillat- Savarint a világirodalom legnagyobbjai közé sorozzam. Uti könyvtáram állt a következő négy kötetből: Charles Darwin: »The origin of species«, Shakspeare királydrámái, Baedekers Túrkei és Brillat- Savarin: »La physiologie du goût.« Elég volt téve e négy könyv által tudománynak, költészetnek, kíváncsiságnak és (főleg) az izlés nemes érzékének. Nem szégyenlem bevallani, hogy a legutólsó legtöbbször forgott kezemben. Hű társam volt nekem tengeren és terra firmán. Hányszor ültem a nagy árboc alatt, olvasva e könyvet, élvezve nemes, finom szatiráját, elmésségét, miatt a hajópárkányon túl háborgott a haragos tenger s egyegy kóbor hullám becsapott, elárasztva a földélközt. Bőrig áztam én, bőrig (a bekötésig) Brillat- Savarin, de mi nem váltunk el mégsem. »Mon vieil ami, ne nous séparons pas« mondtam neki Bérangerval ezerszer is.

Tekintve, hogy én Brillat- Savarint ennyire becsülöm nem vehetik önök tőlem rossz néven, ha néhány sort irok arról, hogy hogy eszik Konstantinápoly.

Az első déjeuner-n, melyet a Galata szerájban elköltöttünk, (jól emlékszem,) az első fogás szarvasgomba-pástétom volt. Szarvasgomba-pástétom, melynek láttára fenköltén dobog minden sziv (kivált ha azok a szivek egy hétig, folytonos tengeri betegség közt, pogány olasz ételmen tengődtek.) Föltüntek előttem Périgord mohos erdői, a truffe franche hazája, midőn az első szeletet ajkamhoz emeltem; mikor egyszerre néma nyelven, de mindennél áthatóbban fölkiáltott a pástétom:

— Noli me tangere! Ne nyulj hozzám! Én faggyú vagyok.

Monsieur Hercule érintetlenül vitte el a tányért és érintetlenül vitte el a tányért a filet de boeuffel a yalandzsi dolmával, a spárgákkal és a pilaffal. Nem ettem egész reggelin mást, mint kenyeret, s ezt is kétségbeejtővé tette a faggyúillat, mely az egész ebédlőt belengte. Társaim, kik közelebb ültek házi gazdáinkhoz, kényszerítették ugyan magukat enni, sokat enni a szörnyen jó ételekből; Száva pasa és Mehemed effendi azonban észrevették a nagy bajt, s azontúl nem került asztalunkra faggyú soha.

Török nemzeti ételekben azonban nem volt hiány. Minden ebéd végén volt pilaf (zsirozott vízben főtt kemény rizs; kitűnő étel, melyet a török azért ad mindig utósó ételnek, hogy ha valaki a lakoma alatt egy tálból sem evett volna, legalább ez egyből egyék biztosan.) Volt aztán »dolma,« a mi nem egyéb, mint kelkáposzta-levelekbe csavart, húsdarabokkal kevert liszt; napvilágra kerültek a különféle édességek: hófehér mézzel készített tejbekásák, glaçék, melyeknek boldog isten tudná csak elszámlálni a sorját. A legkülönösebb étel azonban az a furcsa szerzet, melylyel én először a szerdár ekrem dinerjén ismerkedtem meg. Lapos tányérokra hoztak (mindenki elé egy tányérral) egy sajátságos, aludtteeszerű, fehér megüledett khemiai produktumot, a melynek a föle ki volt cifrázva fahéjporral ráhintett csillagokkal, félholdakkal. Mellettem ült S. ur, s én gyermeki bizalommal fordultam hozzá:

--- Effendim, kérem, mondja meg, mi ez az étel, hogy kell vele elbánni?

Az effendi barna arcán jóakaró mosoly vonult végig, s tartotta hozzám a következő kis apiciusi értekezést, melyet itt közlök a maga teljességében.

— Jó uram. Ennek az ételnek a neve (itt mon-

dott egy török szót, de biz én elfeledtem már mit.) Az alkatrészei forralt tehéntej és csibemellhús. A csibemelleket összezúzzák főtt állapotban egy mozsárban, aztán újra megfőzik a tejben. Midőn az egész bizonyos nyúlós, szilárd anyaggá, péppé vált, tányérokra öntik s kiteszik a hidegre ülepedni. Jó komedencia az nagyon. (És elnyelt belőle bizonyítóul és nyomatékul egy iszonyú kanálnyit.) Hanem tudok én erről az ételről egy eléggé érdekes kis háborús anekdotát. Ha megengedi, elmondom. — A törökök ez eledelet igen táplálónak, erőtadónak tartják és szeretik mindenekfölött. A kormány, mely a sebesült katonák iránt igen méltányos, nem rég elrendelte tehát, hogy a tábori kórházak betegeit mindig e (bár meglehetősen drága) étellel kell tartani. Nagy volt a sebesültek közt az öröm. De búsultak a tiszték nagyon, (kivált egy táborban,) hogy hol vegyenek annyi tömérdek csirkét. Nehány nap alatt kipusztult minden szomszédos faluból minden délceg kakas, szelid tyúk és naive jérce. Ekkor megjelent az ezredes előtt egy ember s azt mondta, hogy kössenek vele szerződést amaz étel szállítása iránt. Ne gondoljanak vele honnan, mi uton, de produkál ő abból naponkint annyit, a mennyi kell. Az ezredes megegyezett jó drágán az emberrel, s aznapságtól valóban nem volt hiány a csibehúsos tejben. Hetek után azonban nagy turpisság derült ki. Nehányan, kiknek nem igen tetszett a jó étel ize, meglesték a szállítót a mint főzte a komedenciát. Szörnyű dolgot láttak. A kalefaktor csibemell helyett fehérített charpiet főzött péppé a tejben. Persze rögtön elfogták a gazembert, bezárták, elverték, megbírságotlák. De mind hiába, a történeteket nem lehetett visszacsinálni. Az x.-i tábor sebesültjei közel két hónapon át tépésen éltek.

Ezt beszélte nekem S. effendi arról a különös ételről ; én pedig komoly gondolatokkal vágtam kanalamat a tejes csibehúsba, s így sohajtottam föl :

— Hej mégis csak jobb eledel ennél a töltött káposzta. Azt hamisítsa meg valaki, ha van benne virtus !

*

Tárcám fontos és legfőbb részéhez értem : elmondani önöknek, mint ettünk mi Konstantinápolyban igazánda magyar töltött káposztát.

Visszatértünk a fatális várnai utról. Napjaink kezdtek csöndesebbek lenni. Kevesebb volt a parádé, s tudott az ember pár órát szakítani magának, hogy összejárhassa Konstantinápoly utcáit. E Várna után való napokban ismertük meg mi Galata egyik utcáját, s nem fogjuk azt feledni soha. Ez az utca (mint fehérbetűs, zöld táblája mutatja) a »rue buyuk hendek.« Van benne egy ház, a mely egy kis darab Magyarország, tele magyar szóval, magyar kedélyességgel és magyar vendégszeretettel : a Czakóék háza. A híres drámairó : Czakó Zsigmond testvéröcsese János, Törökország egyik legelső gyógyszerárú nagykereskedője, lakik itt kedves családjával. »Czakó bácsi« régen, évtizedek előtt szakadt el a hazától, de magyar maradt azért minden ízében. Két picic angyalszép leánykája magyarul csacsog, s nagy szemek, melyeknek sötétje bájos ellentét szőke fűrtjeikkel, abban a fényes tűzben égnek, mely előttünk, magyarok előtt, oly ismerős, mint az ott-honi tűzhely lángja. A két kis pajzán angyal neve Gemma és Leona, két hősnője Czakó Zsigmondnak, kiről mindig rajongással, szeretettel és mély bánattal emlékezik meg a sors által tőlünk oly messze (de mégis rokon) földre sodort testvér. A család másik két tagja, (kiket legeslegelől kell

vala említenem) Czakóné urhölgy (a Csernátony Lajossal rokon erdélyi Tókos család leánya) és bájos nővére: Amélie k. a.

Azonban engedjék meg önök, olvasónőim és olvasóim, hogy áttérjek a költészet és a szép képviselőiről előirt tárgyamra, a töltött káposztára. Zordon január est volt, midőn mi a Sevket pasa (a bulgáriai kegyetlenségekkel vádolt főúr) estélyéről hazatértünk a Galata szerájba. A társalgóban találtuk Czakó bácsit s beszéltük neki a dîner történetét. Én, a Brillat-Savarin utitársa, elandalodva sohajtottam föl:

— Hej, nincs jobb eledel a töltött káposztánál!

Meghallotta ez igaz, mély és őszinte szivből jött fohászt Czakó bácsi, s mondotta nekünk a következő szavakat:

— Látogassanak meg önök engem holnap este, s akadni fog majd ott holmi kis töltött káposztaféle is.

Mily hatása volt e néhány szónak! Mi néhányan lopva törültük le a hazafias megindulás egy meleg könyét, s aztán egyhangúlag megéljeneztuk ezt a nagy, ezt a mélyértelmű szót: töltöttkáposzta.

A következő, a nagy nap, szürkén, borongósan viradt föl. Dél tájban meglátogatott bennünket Czakó bácsi, hogy (mint ő szives volt nekünk ajánlani) elkísérjen bennünket a stambuli bazárba. Mentünk soká, földön, föld alatt (a péra-galatai alagut-gözsiklón) tengeren, aztán ismét szárazföldön. Végre elvergődtünk a bazárba, hol aztán nézve, alkudozva, vásárolva alig vettük észre, hogy este van. Czakó bácsi meg ciceronénk volt egész nap. Fárasztó és átkozott munka az. Beszélni nyolc ember helyett, (a ki megannyi dolgot akar) törökül; alkudozni naphosszant; vi-

gyázva, hogy meg ne csaljanak valakit; a gyöngébbeknek megmagyarázni, egymásután ötvenszer: mi a piaszter, a medzsidje, a török lira, a para, a legta, a frank, a centime; fölvilágosítani a kétkedőket; mutogatni, exsplikálni a kíváncsiaknak: segíteni az ügyefogyottakon és sárga papucsokat venni a cipészeknél. A bazárból egyenesen a »rue buyuk hendek«-be mentünk, s ott maradtunk este hét órától másnap reggel félkilencig.

Ha költő vagyok, verset irtam volna, ódát a percről, a melyben a töltött káposztát az asztalra hozták s idyllt azokról a fehér kacsókról, melyek azt művészileg készítették. Fájdalom azonban, hogy Apollo elfeledte az én homlokomat megérinteni s így nem volt mást mit tennem, mint az óda helyett derekasán hozzálátni a királyi eledelhez s az idyll helyett kézcsókkal hódolni annak a két jótékony kacsónak. (Notabene ezúttal nem bántam meg, hogy nem vagyok poéta.)

A vacsora után, melynek csak az az egy hibája volt hogy nagyon fényes volt, s a töltött káposzta hazafias, magyar hatását csaknem elnyomta a pástétomok, torták és vadak francia serge, a szalonokban megeredt a vigasság. Magyar hölgy ugyan csak három volt: a háziasszony, Amélie k. a. és Novákné asszony, de e háromságban egyesülve volt annyi báj, szellem és vendégszeretet, hogy legfőlebb a csárdásnál, sohajtottunk föl: csak volnának még vagy négyannyian. Mert a jelenvolt pérai francia és német hölgyek, bár érdeklél nézték a »zardasz«-t, nem mertek belekezdeni, mint miss Farr, e szép fiatal angol leány, ki a statisztikusok kongresszusán olyan tűzrőlpattantan járta a frisset, mint legalább is mi, a »rue buyuk hendek«-ben.

Az ablaküvegek pirúlni, a csillárok halványulni kezd-

tek már, midőn vége lett a vigasságnak. Nagy szivfájdalommal búcsúztunk el, Czakóné asszony pedig vigasztalt: »Jőjenek el ma is.« El is jöttünk »ma« is, meg aztán »holnap« is. Talán még most is »jönénk« estéről estére, ha a »Saturno,« ez a nagy prózai propeller, végét nem vetette volna a »má«-nak és a »holnap«-nak. Három egymásután következett »töltötkáposztás este« után ott hagytuk Konstantinápolyt, vive magunkkal belőle sok szép, feledhetetlen emléket.

S a »Saturno«-n esténkint kiültünk a csillagos ég alá a hajótetőre. Hallgattunk mélyen, s találgattuk magunkban: vajjon az a fényes, remegő fénypont ott a láthatáron, csillag-e vagy világító torony? Aztán az egyhangú hullámcsapkodás, gépzaktolás közt elővettük lelkünkben emlékeink tarka képeskönyvét, melybe a múlt hetek oly sok szépet, édeset rajzoltak, s forgattuk mozaikos lapjait. És megvallom önöknek, hogy én mindig annál a lapnál időztem legörömesebb, legtovább, a mely a konstantinápolyi töltött káposztáról beszélt nekem.

A táncoló derviseknél.

Már az »Issbán«-on, e császári yachton, mely a Márványtengeren a »Ceres« elé jött s bennünket bevitt az Aranyszarvba, föltűnt nekem a sok tisztelgő küldöttség közt egy, vagy tiz emberséges férfiuból álló deputáció. Nem tudtam még: kik, de bámultam őket nagyon. Nem bizarr, tarka ruhájok, nem furcsa, mozsáralaku, magas, sárga süvegek miatt, hanem azért a csodálatos, rajongó, kitörő lelkesedésért, melylyel minket üdvözöltek. Hozzánk furakodtak a földélzeten összeszúfolt tömegben át, beszéltek nekünk végtelen sokat pergő török nyelven, (mi persze a sok közül legfőlebb ezt a szót értettük: »Kardaslar«, testvérek,) szorongatták kezeinket, öleltek bennünket, épen mint ha rég nem látott, hosszú utról érkező ismerőseik vagy rokonaik lettünk volna. S a kiknek nem sikerült közelünkbe küzdeniök magukat: a hajópárkányra álltak, hogy láthassanak minket, s onnan kiáltozták, nyujtogatták felénk száraz karjaikat, miközben sovány, sápadt arcaikon az öröm lázas pirja gyuladt ki és sötét szemeik fanatikus tűzben égtek. A bevonulásnál Rifát beyjel ültem egy fogaton, s itt megkérdeztem a bimbasitól, hogy kik azok a derék piros, kék, barna köpenyeges, nagysüvegü effendik.

—Azok a mevlevi dervisek, — felelt Rifát bey, — a kik táncuk által imádják Alláhot s hirdetik dicsőségét. Végtelen jó, becsületes, emberségtudó urak azok. Az egyetlen szerzet Törökországban, mely még tiszteletben részesülhet. A többi — fájdalom — tudatlan, haszonleső, szennyes, ósdi emberekből áll, kik nekünk volódi »enfants terribles«-jeink. A derék táncoló derviseket különben ön még közelebbről is meg fogja ismerni. Ők rajonganak a magyarokért s meg fogják önöket látogatni.

Valóban néhány nap mulva a Galata szeráj nagy társalgóterme egy délelőtt megtelt mozsársüvegű, tarka ruhás mevlevi szerzetesekkel, s élükön Ozmán effendi, az ősz seik (most ujonválasztott konstantinápolyi képviselő) lelkes beszédet mondott hozzánk s egy (a szónoklatot tartalmazó) gyönyörű füzetet nyújtott át nekünk. A füzet színes, vastag selyempapirlapokból áll, a legszebb török kaligrafiával írva. A fényes fekete tussal irt sorokban itt-ott egy-egy arannyal irt szó csillan meg; vagy e név: Alláh, vagy ez: m a d z s a r l a r. Ablakrengető »jasaszin« harsant meg a teremben a seik beszéde végén, s aztán Ozmán effendi ünnepélyesen meghívott bennünket daud-pasai hánejkba, megnézni egy istentiszteletüket.

Következő csütörtökön mentünk el a kolostorba. A mevlevi-ek ugyan csak kedden és pénteken délután táncolnak, de a seik egy rendkívüli imát rendelt el külön számunkra és külön a mi jóvoltunkért. Pérából Daud-pasába jutni egész utazás; két óra kocsin. Át kell menni Galatán, az Aranyszarv hidján, aztán egész Stambulon s végül az apró külvárosok néptelen, szűk, sáros sikátorain, míg végre a daud-pasai kapuhoz érünk. Ez még a régi Byzánc maradványa. Az óriási városfalon, melyről első pillanatra nem

tudja az ember, szeszélyes sziklacsopot-e vagy időelőtti cyklopsépitmény, befutva repkénynyul, benőve cyprusberekkel, omladoz egy vén torony, s ez alatt van a kapu, mely különben beillenék alagutnak is. Ha a kocsi átrobog rajta, egyszerre más tájék tárul szemeink elé. A rácsablaku, szürke faházak helyett sötétzöld, zugó cypruserdők, a kátyus utca helyett széles országút, szélein nyári lakokkal, kertekkel. Balra nemsokára föltűnik egy nagy, komoly épület s mellette egy két mináretes, magaskupolájú mecset: a mevlevi háne. Mielőtt azonban odaérnénk, egy temető mellett suhan el a fogat. Egyszerű kis temető, régi kőfallyal övezve; nincs benne sem fű, sem fa. Kopár földéből pedig egészen más sírkövek ütik föl fejüket, mint más cintermekben. Nincs rajtok turbán, virágbokréta vagy fésű, (melylyel a nőket különböztetik meg), hanem nagy, hoszu kősüvegek, épen olyanok, mint nálunk a spárgafedők. Ez a szegény mevlevi barátok temetkező helye: még halálok után sem válnak meg a Mevlana Dzselaleddin Rumi, a rend híres alapítója, nagy, furcsa süvegétől.

A háne kapujában várt ránk az egész kolostor; legelől a seik és fia, aztán három, zöldkendővel átcsavart süvegű vén dervis: nakib-ül-ezsrafok, a próféta utódai, kik valami előljárói tisztességet viselnek a rendben. Kölcsönös üdvözlések, bókolások után a társalgóterembe mentünk. Ez még teljesen ó-törökös berendezésü. Padlata finom gyékényszőnyeggel van bevonva, s a fal mellett alacsony, széles kerevetek vonulnak körül, olyanok, a mikre nem lehet más-kép ülni, csak összefont lábbal. A szoba közepén roppant bronz urnában parázs hamvadt: a törökök kandallója. A falon fekete rációkban citátumok ékeskedtek a koránból s a »palást ének«-ből s egyetlen kép is: egy nagy mevlevi

süveg ábrázata, kicifrázva arannyal, ezüsttel. Valamelyik hires táncoló derves-seik emlékképe, arckép helyett, melyet tilt az igazhit. Letelepedtünk mindannyian a kerevetekre s pár pillanat múlva megjelentek a fráterek (mert ezek is vannak), szolgálva cigarettel, feketekávéval s az urnából, kis rézcsiptetőkből, pirosító zsarátokkal. Különös jelenet volt az, a mint mi nagy komolyan, magunk alá szedett lábakkal ültünk a derék dervisek közt kávézva, cigarettezve. A seik méltósággal elnökölt a középben s szitta szivarát egy csibukon át, mellette fia, aztán a nakib-ül-ezsrafok; a háttérben, az ajtó mellett, álltak a többi szerzetesek, vagy ötvenen, s néztek bennünket nagy tisztelettel.

Egyszerre fölkeltek a seik, s magát mélyen meghajtva kiment a teremből, s utána a dervisek mind. Csak a seik fia maradt velünk, s ő mondta meg nekünk, hogy az effendik most szertartási ornátusba öltöznek. Nem tudom, miért, de a seik fia nem vett részt a keringésben; ő különben is úgy látszik, nem rendes tagja a szerzetnek. Mevlevi süvege van ugyan, de nem jár a barátruhában, hanem égszin selyem, nyusztprémes kaftánban, melynek testvérek közt is néhány száz forint lehet az ára. Szép arcú, érdekes fiatal férfi, európai műveltséggel s igen finom modorral. A szertartás kezdetére nem igen soká kellett várunk. Alig füstöltük el a második szivarkát s ittuk ki serbetünket, melylyel a mezitlábás fráterek a kávé után megkináltak, belépett egy dervis és ezt mondotta:

—Bujurun, effendilerim. (Tessék, uraim).

S e pillanatban kívül megcsendült egy muezzin panaszos, az idegenre olyk ülönösen ható, imára hívó éneke, s mi a seik fia vezetése alatt megindultunk a mecset felé. A kolostor folyosóin átmenve az udvarra értünk, s ettől pár

lepésnyire van az imola. Utközben véletlenül betekintettem a kert rácsán. Egy övig érő ősz szakállu vén dervis nagy süvegben, megyszin ruhában, plántálgatott ott csöndesen, rendithetetlen nyugalommal árticsókát. Ő nem vett tudomást rólunk, sem az istentiszteletről, sem a muezzin jajgató trilláiról. Piszkálta lassan az esőázott rögöt kis kapájával, s tágta a mastixot végtelen világmegvetéssel.

A mecset ajtaja elé érve levetettük cipőinket, s egy szűk falépcsőn fölmenve, egy oratóriumszerű karzatra értünk, honnan be lehetett jól látni az egész templomot. Kupolás, szürkefalu, régi épület, ónkarikás patkóivü ablakokkal. Az ajtóval szemben van lefüggönyözve a kaába fekvését mutató fekete márvány tábla, a templom egész talaját pedig födi egy nagy, bekerített rondeau, épen olyan, (bocsánat e profán hasonlatért) mint egy cirkusz manège. E rondeau finom cédrusdeszkákkal van padlózva, s föl-sikálva oly fényesre, oly simára, hogy megirigyelhetné bármely bálterem. A kör szélén, elfoglalva az egész peripheriát, egymástól szabályos távolban, összefont lábakkal ültek a dervisek, nagy süvegeikkel, kék, piros, sárga, barna pamutköpenyekben. A kaába-táblának háttal ült a seik, mellette a három vén zöldkendős prófétautód. Imádkoztak mély csendben, mély áhitattal.

Egyszerre a velünk szomszédos karzaton egy muezzin elkezdte a keringő szertartás énekét. Komoly, sötét arcu férfi volt, s egy könyvből olvasta az igéket. Sajátságos egy dallama van ezeknek. Hangok a skálából egymás mellé rakva minden zenei logika, rendszer nélkül; valódi »végtelen melódia«, olyanféle, a minőért Bayreuthban lelkesülnek. És hatása, mély hatása mégis van. Oly nem szépek, oly dallamosság nélküliek azok a hosszú, három negyedó-

rát tartó elrecitált korán vagy »Burda«-versek, s mégis, ha néhány percig hallgatjuk, önkénytelenül meghajlik fejünk, szivünk halkabban ver s rágondolunk az örökkévalóságra, a végtelenségre. — A muezzin, a nélkül, hogy valami cadenza-félét érzetünk volna énekében, hirtelen elhallgatott, épen mint közepén harapta volna el a szót. Erre lent mintegy villanyütésre fölálltak a dervisek, aztán ismét leborultak arccal a földre. A mint homlokuk s tényereik a talajt érintették, összhangzó robaj hallatszott. Fekve maradtak így néhány percig, mialatt fön a kóruson egy vén szerzetes szörnyü komoly képpel dolgozni kezdett, két kis üstdobon az öklével. Ez a zene: a dobok két hangu változó döbbenése, tartott vagy tizenöt percig. Ez alatt a dervisek fölálltak s méltóságteljes léptekkel, egymástól mindig egyenlő távolban, kezdték megkerülni a kört. A kaába-tábla előtt elhaladó mindig megfordult, s mélyen meghajlott a háta mögött jövő felé, kezét mellén keresztbe téve. Háromszor fordult meg a körben a harmincöt mevleviből álló gyürü, s midőn a seik harmadszor ért a szent hely elé, egyszerre megálltak s kezdtek egy prózai foglalkozást: levetni harisnyájokat s a hosszú köpenyt. Mezitláb, rövid ujjasokban s hosszú szoknyákban, fejükön a sárga süveggel áltak a dervisek a kör szélén, a seik pedig benn járkált a manège közepén.

A dob robogása lassankint elnémult, s a halotti csendben megszólaltak a mevlevi-fulyulyák. Vastag, rövidebb, hosszabb bambusznád csövek ezek; mindkét végök nyílt s nincs bennök ajak vagy nyelv. Hat lyuk egyik oldalukon; ez az összes mesterségök. Magunkféle ember nem tudna még hangot sem kicsalni belőlük, de a dervisek művészek rajta. Vagy tizenöt tilinkót fújtak egyszerre. Lágy, pana-

szos arab dana töltötte be a mécszet sötét kupoláját, halk siró, mint a sivatag alkonyi szellője. A seik intésére azonban hirtelen, átmenet nélkül, trillázó vad dalba csaptak át a sipolók. A nakara csörgött, csengett a réztányér s a dobokat féktelenül döngette a vén barát. A vallásos tánc megkezdődött.

A dervisek a seik körül kettős kört képeztek. A külső körben volt vagy huszonöt, a belsőben vagy tiz szerzetes. A nakib-ül-ezsrafok közül az első a körökön kívül, a második a két kör közt, s a harmadik a seik mellett állt. A dervisek keresztben vállaikra tették kezeiket, s elkezdtek forogni. A lassu forgás néhány pillanat múlva sebessé fokozódott, s ekkor kiterjesztették karjaikat; a jobb kezet tenyérrel égnék, a balt pedig lefelé fordítva. Jelentősége ennek az, hogy jobb kezökkel áldást kérnek istentől, s a balal lehintik a nyert malasztot a földnek. Ez emberek forgása bámulatos; szükségképen gyermekkor óta folytatottgyakorlat eredménye. Jobb lábuk hegyén állanak, s a balal forgatják magukat. Szemüket behunyják, arcuk halálsápadt, bő szoknyájuk pedig felpuffad a levegőtől, s épen olyan lesz, mint egy óriási tölcser megfordított kupja. E kup kerülete a forgás közepette legalább hat öl lehet. A sárga magas süveg kört vág a levegőben, mindig szabályos kört; így követeli a szertartási kánon. A dervisek mintegy tizenöt percig forognak egy huzamban, mialatt az ő gyűrűjök is lassan megfordul a körben. Mire az a dervis, a ki a kaába-táblával szemben állt, ismét régi helyére kerül vissza, megállnak a keringő sphaerák. A barátok kinyitják szemüket, s pihennek vagy tiz percet. Szédülésnek, roszulétnek nincs nyoma egyen sem. Vállratett kézzel állnak, mélyen meghajtva fejüket. A szokott idő letelte után újra

inta seik, újra kábitó zajt üt a zenekar, s kezdődik a második tour. Ez ellenkező irányban való keringés, mint az előbbi, máskép mindenben megegyez vele. Az a szertartás, melyet mi láttunk, négy tourból állott; van azonban istentisztelet, melyben tizenháromszor is keringenek egymásután.

Soha oly különös látványt, mint ez a dervistánc Önök talán arra gondoltak, hogy komikus hatást is ébreszthet kissé az emberben. Én épen az ellenkezőt tapasztaltam. A homályos, boltozatos, régi imola, a csengő-bongó zene vad dissonáncai, vegyülve a furulyák zokogó panaszával, a sápadt, száraz emberek lehunytt szemeikkel, lobogó tarka ruhákban rajongón keringve, — mind oly idegenszerűek, hogy első pillanatra szinte elkábulunk a látványtól. Alattunk sűrög a bizarr kép, s eleinte alig látunk egyebet, mint alaktalan nyüzsgést. Csak később tudjuk megkülönböztetni az egyes táncolókat. Ott egy pelyhetlen állu, sárgaarcu ifju, orsóként peregve, homlokán a fanatizmus borongó fényével. Amott egy nyolevanéves ősz aggastyán, kin meglátszik hogy nehezen viseli már az élet terhét is, de azért táncol az isten dicsőségeért az utolsó lélekzetig; vén agyveleje nem szédül meg az órahosszáig tartó forgásban és száraz karjait kiterjesztve birja tartani T alakra négy negyedórán keresztül; a mienk elerőtlenül hullana le már tíz perc múlva is s a huszadik perdülésnél kábulva rognánk össze. A második körben kering egy barát, kinek szakála, fehér teintje rögtön elárulják, hogy nem a török föld szülötte; angol születésű ember, kit a sors a legsodálatsabb kalandok után, miután már volt new-zeelandi misszionárius, párisi balletmester, indián főnök az Ontario-tó körül, bécsi pincér, dussgazdag bojár Bessarábiában, borbély-

legény, rác miniszteri hivatalnok, fotografus és croupier Wiessbadenben, ide sodort a daud-pasai mevlevi háneba, s most táncoló dervis. Épen olyan, mint a többi; ép oly sápadt, ép oly vázsovány (a hassis mértéktelen élvezetétől,) ép oly magas, sárga süveg a fején. — Táncolja ő is a mystikus táncot, mely jelképezi az ember bujdosását, vergődését e földi téreken majd a planéták örök keringését a nap körül, majd, hogy Allah mindenütt jelenvaló, majd az isten dicsőségét, melynek nincs vége, mint a körnek.

A negyedik tour vége felé hirtelen elhallgatott a zene. Csak a levegőben uszó ruhák suhogása s a tükörsima padló ropogása törte meg a hangtalan csendet. Egyszerre megálltak a körök s mint villámcsapásra borultak arcra a dervisek. E helyzetben maradtak addig, míg a szolgák vállára nem boriták mindeniknek a saját köpenyét; ekkor fölálltak, s falrengető hangon fölkiáltottak:

— Alláh!

S a végső »áh« szótagot elhuzták jó félpercig, a chromatikus hanglépcső fokain decrescendo haladva le. Halk, névtelen, mély zugásban halt el a kiáltás, mint egy visszhang. Ezzel véget ért a szertartás. A kolostor nagytermébe tértünk vissza, hol ismét frissítőkkal szolgáltak: rehat lukummal, dulcsászszal, gyümölcsökkel. Kevés vártatva bevonult a seik is a rendtagokkal s mi még kis ideig a török látogatási szabályok szerint nagy komolyan, összefont lábakkal ültünk a kereveteken s szittuk a cigarettet. Aztán hálálkodások közt elbucúztunk a seiktől s a derék barátoktól. A seik kegyesen csókra nyujtotta kezét (ez nagy megtiszteltetés náluk) s ígérte, hogy imáiba fog bennünket foglalni. A szakadó esőben (mert a mystérium alatt megnyitak az ég zsilipjei) egész a kapu elé kísérték minket a

jó dervisek, s mikor kocsijaink elrobogtak, éljeneztek harso-
gón. Még a kis mevlevi-temetőnél is hallatszott a távolból:

— Jasaszin madzsarlar! Jasaszin!

*

Visszatértünk a várnai tüzből, vizből Konstantiná-
polyba, sőt el is indultunk már egy esős, februári kora reg-
gel ismét. De nem messze értünk még: mindössze a Galata
szeráj társalgóterméből, a közös indulóhelyről, az előcsar-
nokba. Egyszerre rohan föl a lépcsőn lélekszakadva, papu-
csát majd elvesztve, egy összeázott piros köpenyeges, kék
szoknyás, nagy sárga mozsársüveges emberséges táncoló
dervis, a kezében egy levéllel. A szertelen sietéstől kiállt
az istenadta, jámborindulatu férfiú lélekzete, s csak a leg-
nagyobb bajjal, apró mondatkákban tudta magát meg-
értetni.

— Engem, — lihegett a derék ember, — a mevlevi
seik küld. A malasztos mevlevi seik. Oh, majd elkéstem.
Mert messze van ám ide a daud-passai háne. De Alláh jó.
Kisegített a bajból. S most ime itt vagyok. Hogy az uristen
adjon tinéktek jó egészséget. És jó szerencsét. Maga a seik
jött volna el. De ősz szakál, gyöngé erő. Ebben a levélben
azt kívánja, hogy Alláh oltalmazzon benneteket hosszú uta-
tokban. Kivánom én is. Meg a többi kardás is. A tisztessé-
ges ábrázatu seik meg van győződve, hogy a Feketetenge-
ren a mi imádságunk sokat lendített a sorsotokon. Fogunk
imádkozni most is. Fogunk nyolcszor keringeni, csak hogy
ne legyen bajotok. Jó fiuk. Jó effendik. Áldjon meg benné-
teket az isten. Hej, de jó, hogy el nem késtem. Hordozza-
nak titeket a cherubimok.

Ilyesmit beszélt a becsületes dervis. Szorongatta kezeinket váltig, sötét szemében pedig fényes könnyek csillogtak. Alig tudott megválni tőlünk, s a mikor kocsijaink kirobogtak a Galata szeráj roppant portálóján, busan hajtotta le spárgafedő-süveges fejét, mintha fiai mentek volna el a messze tengerekre.

Pedig hát mi közünk nekünk a keringő dervisekhez, s mi közük ő nekik mi hozzánk?

A hassis.

(Eredeti szédülések és főfájások után irt tárca.)

A novemberalkony oly lopva, oly észrevétlenül hinté le finom, szürke ködét a park vén nyárfáira, hogy mi a kis kerek szobában észre sem vettük, hogy este van, csak mikor a kandalló parazsa már hosszú, vörös fényoszlopot vetett a padló szőnyegére s a vérszinű sugarak a bútorokon törtek meg.

— Ah, este van, — mondá Antonie azon a kedves fáradt hangon, a minő csak egy unatkozó angyalé lehet s hosszan nézett sötét szemével a csillogó parázsra. Aztán piciny ajkához emelte kendője csipkéjét (egy jóakaró, bájos ásítást fojtott el vele,) s így szólt hozzám:

— Szokott ön ábrándozni?

— Asszonyom, — feleltem én, — e kérdést érdemlem én öntől? Tavasz óta ismer már engem s még mindig nem vette ön észre, hogy én egy tücsökkel-bogárral bibe-lődő zoolog, a világ legprózaibb embere vagyok; még mindig nem tudja ön, hogy ez az ige: ábrándozni, nem létezik az én szótáramban?

Elmúlt ezóta pár hónap, s ha Antonie most kérdezné tőlem:

— Tud ön ábrándozni?

Ezt mondanám egy kicsit elbúsúlva:

— Egyszer próbáltam meg az életben, asszonyom, de nem volt köszönet benne.

*

Konstantinápolyból jöttünk. A »Saturno« zihálva, lohogva küszködött az ión-tenger sötét habjaival. Este volt. A stewardok rácsukták a szalon széles ablakaira a vihar-táblákat, a lámpák tejüvege ragyogva hintált a delejtükarikákban, az asztalon pedig párologtak a theás csészék. A kapitány szokott komoly méltóságával elnökölt az asztalfőn s ette vajás kétszersültjét; a hajóorvos s az első lieutenant a fölött vitatkoztak: a cognacot kell-e először a theába önteni s csak azután a tejet, vagy elébb a »condensed milk«-et s végül a cognacot. Már harmadik este folyt e fölött a diskusszió (Konstantinápoly óta) s az orvos mindig először csöppentette a cognacot, a lieutenant pedig mindig először vegyítette a tejet. Figyelemmel kísértem a vitát minden theázásnál; fájdalom azonban, hogy nem érthettem végét, mert négy nap mulva Triesztbe értünk. Ha majd jövő évben a »Saturno«-n Alexandriába utazom, megkérdem a koncertálás eredményét az öreg orvostól. Ő, ki engem igen megszeretett, bizonyára közleni fogja azt velem szivesen, ha ugyan akkorára befejeződik a vita; a mit különben nem hiszek, mert foly az már hét esztendeje, minden áldott theázásnál s mivel egyik fél sem tágít, sehogy sem akar véget érni.

Az öreg angol (a Lloyd-gőzösök elmaradhatatlan angola) a sarokban olympi nyugalommal olvasta »Edition Tauchnitz«-ét s megvetette az egész mindenséget. Mi pedig az asztal alsó végét ültük körül s fecsegtünk olyan fáradhatlanul, mint a habok, melyek künn az éjben a hajó oldalán csobogtak. De istenem, mit is tegyen az ember

mást, ha egy hétig kell laknia a földézetet, mint hogy felessegen? Beszéltünk Konstantinápolyról, a chiosi szép görög leányokról, a diner juh-côtelettejeiről, a trieszti botrányról, a hajónkat követő delphinekről, Mahmud Damad pasáról, a török dohányról, a Turgenjew regényeiről, a Balatonról, az Ignatieff politikájáról, az angol marhatenyészésről, a peripeller és propeller felületek viszonyairól, a hajólobogókról, a korfui phanárlól, Hartmann bölcsészetről, a khinaiak fazékgyártásáról és a keletiek mámorosító, bódító bűvszeréről: a hassisról. Figyelmes lett erre a legutóbbi szóra egy utitársunk, B. ur s kérdezte tőlem, miről beszélünk. Mondtam neki, hogy a hassisról s aztán azt is mondtam, hogy van nálam néhány gramm.

— Ah, ön rendszeresen él a hassissal? — szolt möhön, csaknem örömmel.

— Mentsen Alláh tőle, — feleltem. — Kíváncsiságból szereztem pár adagot Konstantinápolyban s egyszer-kétszer megpróbálok bevenni belőle: minő az.

— Mutassa ön, kérem, az ön hassisát, ha kéznél van. Vagy ha nincs is, hozza föl, — esengett roppant érdekkal B. ur. — Csak megnézni; kérem mutassa ön. Mindjárt, rögtön.

Megtettem a kérését. Elmentem a kajütbe s mialatt a kis ónszelencét előkerestem, psycho-, physio-és prenologiai elmélkedésekbe merültem. Magam elé képzeltem az utitárs mindig pirúlt arcát, mindig csillogó szemét, idegességét s pár pillanat alatt megállapítottam a diagnozist: az az ember hassisevő. Aztán a terembe menten s odadtam neki a kincset. Mi ásványtannal bibelődők nem vizsgálunk meg egy követ, mint ez az olasz a hassist. Nézte a színét, megkísérlette a keménységét, műértő arccal ítélte meg illatát;

fogai közé vett egy darabkát, szétzúzta, aztán megízlelte; egy svéd gyufa lángján elégetett belőle egy parányit, beszívta a füstjét, mérlegelte a súlyát. Végre kimondta a véleményét.

— Meglehetős; de nekem van jobb. Ha ön kívánja, szolgálok vele.

Az általános társalgás ezalatt a hassisra irányult s mi nehányan kimondtuk, hogy ma este hassis-estély lesz. A tenger alig fodros, a »Saturno« járása elég csöndes, épen jó idő. Hiába hangzott a kevésbbé vállalkozó szellemű részről az intő szózat: »Ne bolonduljatok, fiúk,« mi alig vártuk, hogy a szalonban magunk legyünk. Nem sokára fölszedte sátorfáját az angol s a »Tauchnitz edition«nel együtt eltűnt az ajtó sötétében, utána megindult aztán kellő méltósággal a kapitány is s végre fölkel a lieutenant s az orvos is s mentek a »fumatojo« (dohányzóterem) felé. Utközben hallatszott, elmosódva a gép zajában:

— Azért is cognacot kell először tölteni!

— Azért is a tejpépből kell másfél kanálnyi először a theára tenni. Már a régi rómaiak és ó-görögök . . .

(Ez a lieutenant szava lehetett, mert ez a derék olasz férfiú igen jeles klasszikai műveltséggel dicsekedett s minden második mondatát ezzel intonálta: »Már Perikles korában . . .«)

Közülünk is aludni ment a nagyobb rész. Öten maradtunk a szalonban s rögtön megkezdődött a multság. B. ur saját hassisával, melyet egész költői lelkesedéssel magasztalt, akart megvendégelni minket. Egy kést kért a stewardtól s porrá zúzott vele egy mogyorónyi darab hassist. Aztán a finom, hamuszerű port szétosztotta egy névjegyen vagy nyolc parányi részre. Elővette tabatiérejét, egy ciga-

retteet gyúrt, belevegyítve a hajszálvékony törökdohányba a titokteljes büvszert. S az első boldognak, ki ráadta a fejét, a következő tanítással adta át a cigaretteteet :

— Félülő, fél hanyattfekvő helyzetben, szíjja ön ki, mély szippantásokkal, ezt a papirszivart. Nézzon folyton a lámpa tejüvegére és — ábrándozzék. Tizenöt perc mulva jó a hatás.

Érdemes oktatónk erre tovább folytatta a cigarettetek gyúrását s nem sokára három cigarette sercegett a terem három sarkában. A levegő nehéz, idegenszagú füsttel telt meg. Én kíváncsian fordultam az első pályázóhoz :

— Nos?

A megszólított tompa hangon felelt :

— Ugy érzem magamat, mintha — semmit sem szív-
tam volna.

A másik hassisevő e szavaknál adta ki magáról a bulletint :

— Tudja az ég, de én nem tudom . . . Nem akar operálni ez a história.

A harmadik pedig így szólt :

— Kevés volt ez, bizonyosan. Még egyszer . . .

Mi, kik még nem fogtunk a dologhoz, appeláltunk B. urhoz : mondja már annak a hassisnak, hogy bolondítsa meg azokat az urakat. B. urral azonban egy kicsit bajos volt beszélni. Hátra volt dőlve a pamlag vörös bársony, párnáig, melyeknek színe egyenlő volt az ő arcáéval. Egy hassissal megtömött cigarettének a végén járt már, s elfogta a mánor tökéletesen. Különös, hogy nála »operált az a história«, mig a három pályázónál nem. Zárt szemmel, nyitott ajkkal feküdt ott, kezei görcsösen tépték a pamlag bársonyát. Aztán egyszerre nyugodt lett ; mosolygott, mintha

mennyei spaerák zengését hallaná. Halk sohaj tört ki melléből:

— Ô mon Dieu . . . ouf! (Notabene e leírás drámai részét hű gyorsirási följegyzések után közlöm; ne engem tessék hát okolni, ha a monologok kevésbé mélyek, mint a »To be or not to be.«) Hirtelen nyugtalankodni kezdett. Hánykolódott, küszködött úgy, hogy aggályos volt ránézni. Majd fölnyitotta a szemét, nagy erőfeszítéssel fölült, megfogta mindkét kezével fejét s vérvörös arccal valami ilyest mondott:

— Ah, ah. Az kevés volt nagyon. Mégis, mégis! Gyorsan, gyorsan. Oh!

A hassisevő ezután látható fáradsággal és kinnal az asztalon (épen előtte levő) ón-szelencét, melybe az én has-sisom volt, kereste föl, kivett belőle egy olyan darabot, melynek én tizedrészét is sokalnám egy adagnak, és szörnyü ijedelmekre és borzadásomra egyszerre elnyelte. Hosszú fo-hászszal rogyott vissza a pamlagra (én már azt hittem, hogy no most mindjárt megüti a guta) s öt perc múlva megrendült Cis-durban egy olyan egészséges, prózai horkolás, a minőt csak képzelni lehet. Megnyugodtam egy kicsit: nem alusznak ily alapos, nyugodt álmot nálunk még a tűzvész-torony éber bakterei sem. Hagytam aludni az alvókat (a három is bevándorolt már Morpheus tarka világába) s ma-gam fogtam egy cigarette elszívásához.

Hátradőltem a pamlagon, ráfüggesztettem szememet a lámpára, s meggyújtottam szivaromat, melybe B. ur gyúrt bele e egy csomót a maga hassisából. Az ezerkétszázlóerejű gőzgép tompán zörgött lenn a mélyben. Mintha egy cyklops-műhely titkos zaja hatott volna föl hozzám a hajó gyomrából. Cigarettem izzó piros fényvel hamvadt, én meg föl-

tettem magamban: ábrándozni és elkábulni. A legboszantóbb és legmakacsabb józanság vett rajtam erőt. Hölgyeim és uraim, képzeljenek önök engem, a mint ábrándozni akarok, s egyszer csak azt veszem észre, hogy azon ábrándozom, hogy — mikép lehet egy oly kitűnő, nagytudományu zoolog, mint Schmarda, antidarwinista? Szóval a hassis alig gyakorolt rám több költői hatást, mint egy beefsteak angolosan s egy darab chestersajt. A kielégítetlen kíváncsiság mérgével dobtam a cigarette végmaradványát a bronz hamutartóba, aztán megindultam szobám felé, aludni. A mint azonban fejem a bársonyvánkosról fölemeltem, egyszerre szédülve rogytam vissza. Nehány pillanat alatt mintha megszűnt volna agyam működése; nem éreztem semmit, csak azt, hogy a hajó sebesen, inogva megy velem, de épen ellenkező irányban, mint igazán. Nem sokára visszatért eszméletem; tudtam gondolkozni. Hirtelen minden a propos nélkül szörnyen megijedtem. Egy láthatatlan Borgia Lukrécia háromvonásos f-ben ezt a furcsa fixa ideát énekelte a fülemben:

— Meg vagy mérgezveeeee!

Én megmérgezve?! Eliszonyodva föl akartam ugrani fektemből, de az nem ment olyan könnyen. Sárga török papucsom talpától föl egész a feszem bojtjáig el voltam zsibbadva s a legelső mozdulatra elakadt a lélekzetem.

— Ajuto, ajuto! ladri, asassini! — merítettem ki végső erőmet és olasz tudományomat s iszonyú félelmek és szédülések közt elkezdtem tántorogni a »fumatojo« felé. A jó steward az ajtóban ijedt képpel nézett utánam: »Hát ezt mi leli?«

A dohányzóteremben kedélyes füstfelhők között trónolt egymagában a doktor ur. Hihetőleg hadi tervet főzött

a mely szerint a holnapi theánál a cognac-tej-vitában a lieutenantot megtámadni fogja.

— Orvos ur! Hassis, hassis! Méreg! — Ezt a kis csinos orációt tartottam a jó urhoz. Rövid volt, de megértette.

— Se baj, nem kell megijedni, — vigasztalt jó szívvvel és jó képpel. Aztán levette fezemet a fejemről s felebaráti kézzel öntött egy kancsó hideg vizet a nyakam csigájára. — Most pedig menjen ki a födélzetre. — Szót fogadtam a derék urnak s fölmásztam a hajótetőre. Koromsötét, csillagtalán volt az éj, csak az árbocon s a delejtűnél derengett lámpa. Hüves, a görög bércéről jött szél söpört végig a födélzeten s tiz perc múlva kijózanodtam. Ruganyos léptekkel, egészségesen siettem le a »smooking room«-ba, bemutatni magamat a doktor urnak. Az emberséges ember igen örült meggyógyulásomnak s ezt mondta:

— Menjen ön most szépen aludni. De elébb parancsoljon a »cameriere«-nél egy csésze theát. De valahogy ne először töltse bele a tejet s csak aztán a cognacot. Ezt csak az első lieutenant tudatlansága prédikálja mindig. »Elébb a cognacot, aztán a tejet!« ezt mondja a bölcs, nem mint ez a dilettáns, kontár hadnagy. De már holnap ő is észre fog térti, mert megcáfolom holnap, fényesen megcáfolom!

*

Csengettyűszóra ébredtem föl másnap. »Már tizenegy óra, a déjeuner ideje?« sohajtottam föl kétkedően. Aztán kinéztem az ablakon a tengerre. A sima, kék vizen piros verőfény rezgett s a nap óriás vérszin köre épen merülőben volt, a láthatár elmosódott, ködös habjaiba. »Öt óra délután?« elmélkedtem magamban, aztán mint álmokép fordult

meg fejemben a tegnapesti cigaretté, hassis, méreg, doktor, thea, cognac, tej, kancsóvíz, nyakcsiga, szédülés, fődélzet. Aludtam vagy husz órát, tompa, álmatlan álomban. Fejem fájt, nehéz volt, kezem reszketett. A szalonba mentem egy ólommadárhoz méltó fürgeséggel és jókedvvel. A dîner javában folyt. B. ur, meg a három »tegnapi« ebédelték úgy, hogy gyönyörűség volt nézni. Azokat nem viselte meg a hassis. A fődélzetre mentem, leültem egy alacsony karszékre. Az a jó, egészséges, sós tengeri lég fél óra alatt belezökkenett a rendes kerékvágásba úgy, hogy ráértem bölcselgni is és erkölcsi tanulságot vonni le az est történetéből. Szól pedig az szórul-szóra így:

— A ki ábrándozni akar és hassist színi: az fosszon inkább tollat vagy mondja el a miatyánkot visszajáról. Egyformán használnak ezek, s a két utóbbi szernek legalább megvan az a biztos jó tulajdonsága, hogy nem fájdtíják meg az ember fejét.

Estély Sevket pasánál.

(A »bulgarian atrocities« hősénél.)

»Le général Chevket pacha, prie Monsier . . . , de lui faire l'honneur de venir dîner à son konak, le 31. Janvier à 6 heures.« E jelentőségteljes szavakat találtam a várnai tűz-viz után egy délelőtt asztalomon, finom fehér ve-linre írva, kifogástalan kaligraphiával. Az igazat megvalva mindamellet, hogy belefáradtam, beléuntam már a cere-moniell látogatásokba, soirée-ekbe, megörültem ennek a meghívásnak. Az igazat ismét megvallva, a kíváncsiság dolgozott bennem nagyon; szemtől szembe meglátni a »bul-garian atrocities« hősét; saját házában beszélni a »negyven-ezrek gyilkosával;« és (phrenologiai szempontból, ez a fő) egy tálból enni azzal az emberrel, kinek példás megfenyít-tetését a »bolgár vérengzések«-ért az angol parlamentben nyiltan követelik. Minden igen érdekes dolognak ígérkezett s én csaknem türelmetlenül vártam a másnap délutánt, midőn a Galata-szeráj udvara macadamján méltóságteljesen előrobogtak a fogatok, s mi megindultunk a Sevket pasa konakja felé.

Soha sem láttam oly szépnek, oly igézőnek Konstan-tinápolyt, mint ez alkonyatkor. Enyhe, tavaszi idő volt, s a nap ép akkor hanyatlott a távol sötétkék bérczek mögé, midőn az Aranyszarv fahídján hajtottunk át. A kikötő ár-

bocerdeje, a horgonyzó nagy hadi hajók, a partok fekete faházai, a dzsámik mináretjei, a távol Eyub, a szürke Galata-torony mind úsztak a bronzsín verőfényben. A Márványtenger mint egy fehér csiszolt karrárai lap csillogott a távolban; s' a fénynyel, színekkel telt főnek, szemnek szinte jól esett, mikor végre a kocsik befordultak egy kis szűk stambúli utcába, a hol homály, fakóság van elég. A régi, apró deszkaházak hullámos cserépszindelyeire itt már leereszkedett az alkony köde, s a háremablakok sűrű rácsai mögött kezdtek kigyuladozni a lámpák. A nappali zaj elült, a sikátorok néptelenekké lettek s a köpekek, e jámbor gazdátlan ebek, komoly képpel, behúzott farkkal mentek a lépcsőzugokba aludni. Fogataink egy kis, igénytelen, régi mecset mellett gördültek el. A mindössze néhány öl magas mináret pici karzatán kint állt a fehérturbános muezzin a halántékaihoz emelve kezét, átható csengő hangon énekelte az esti imára hívó méla arab dalt. A hamuszín háztetők fölött remegve, viszhangot keltve suhant az ének:

— La illah, il allah, Mohamed rezul ullah.

A vén arabadzsi (kocsis) fönn a bakon furdaltatva a lelkiismerettől, hogy ime ő nem vehet most részt az imádságban, istenfélőleg sohajtott föl:

— Mash allah! — Aztán biztatólag szólt oda lovainak: »Üah!«

Robogtunk a magányos utcákon át, mint a szélvész. (Tudni illik azt, hogy a stambuli szűk sikátorokban maga a szélvész is csak legfőlebb ügetve száguldhatsz.) És okoztunk roppant fültünést. Az ablakok rácsai mögött mindenütt bámuló fők jelentek meg; egy-egy későn hazatérő igazhívó lampionjával megállt s hosszan nézett utánunk; a köpekek pedig csodálkozó vakkantásaik által adtak kifejezést érdek-

lódésöknek. Hogyis ne. Minden ember- és köpekéletben egyszer-kétszer esik az meg, hogy ezeken az utvesztős, félreeső utcákon nyolc elegáns equipageból álló kocsisor zörögjön végig. — A sötétség kezdett sűrűsödni. A házak, a mecsetek, tornyok körvonalai elvesztek a gázlámpátlan orkusi homályban, de azért mi csak csörtettünk tovább. Mentünk egy kicsit egyenesen, aztán jobbra be egy sikátorba, aztán balra kanyarodni egy cseppet görbén, aztán ismét egy zugba bedöcögve jobbra, aztán megint balra kacsARINGÓSAN. S így járta ez egy jó óráig. Én kezdtem hinni a sötétben látó ördögös bagolyszemekben s az isteni gondviselés mindenütt jelenvalóságában, mely arra is rá ér gondolni, hogy az én szekerem a stambuli másfél méter széles utcákon valahogy ne ütődjék egy kicsit a falba s én ép kézlábal jussak el a Sevket pasa dinerjére.

Végre-valahára kiértünk valami térfélére és ott látszott egy nagy épület, széles, kivilágított rácsablakkal. Még néhány »üah« a jó arabadzi fecskefarkbajszú szájából s a lépcső előtt állt meg kocsink. Kiszállás, áthaladás a lámpatartó szerezsen inasok hosszú sorfalai közt, a sárcipő illedelmes lehuzása, az előterem ajtajánál hódolás a háziurnak, kézszorítás, bevonulás az appartementokba; — ez mind az, a mit jegyzőkönyvem után, a Sevket pasa konakjába való belépésemről irhatok. Hosszú sor fényesen kivilágított szobán át vezetett bennünket a pasa szertartásmestere (mert ez is van), míg végre a sajátképen értett szalonba jutottunk. Mindenütt a legpazarabb pompa, a legcsillogóbb disz, a legujabb párisi divat vegyítve ó-török pongyola kényelemmel. Subtil, aranyos nádszékek, habos kék atlaszszal; khinai vázában dahliák, rhododendronok, ficusok; mozaikos francia asztalkák; lyoni selyemkárpitok; persa szőnye-

gek, melyeknek virágos puhaságába bokáig sülyed a láb, mintha földre szórt igazi rózsákon, jácintokon járna; palisandre étagère-ek, színg rakva csecsebecsékkal; a fal mellett alacsony, széles kerevetek, a mikre csak törökösen guggolva lehet ülni. A szalonnal szomszédos teremben jobbra van a könyvtár. Impozáns, mint egy orgona. Roppant ébenfa-szekrény, aranyozott, kelet hajló tetőkkel, tükörüveg ajtóablái mögött piros maroquinkötésű kötetsorokkal. Török, francia, meg német könyvek. A nagyság szerint vannak rendezve. Büchner »Erő és anyag«-a mellett Quinet Edgar forradalom története, Fenelon szomszédjában írott talikbetűs koránpéldány, Schiller minden munkájához támaszkodva egy francia könyv a tengeri artilleriáról. Szép dolog az a symmetria nagyon. Egyébiránt a könyvtár rendezésébe ő excellenciájának aligha van befolyása, birván, irván és olvasván Sevket pasa mindössze a török nyelvet.

A szalonban élénk volt a társalgás nagyon. Tizenhármunkon kívül még vagy huszan ülték körül a roppant parázurnákat. Ott volt Száva pasa, Chamál bey (az ifju török párt e szellemes, érdekes arcú vezére), Skender bey, Abdul Kerim főszárnysegéde, s még mások a katonai és politikai kitünőségek közül. Soha sem örültem annyira, mint e percekben, hogy a társalgásban, mely leginkább törökül folyt, nem kellett részt vennem. Észrevétlenül foglalhattam el a terem közepén levő asztal mellett egy kis tabouretteen szokott kontemplatív és vizsgálódó állásomat s nézhettem nyugton a társaságot. Mindenelőtt azonban föltűnt nekem az asztal, melynél ültem. Egy csomó tárgy volt rárakva, nagy halmazban. Jegyzőkönyvek, zsebórák, játszó olvasók, apró pipák, bonbonièreek, csibukok, távcsövek, pénztárcák, etuik, automat babák, aranyláncok, ollók,

kések, sípoló fakakasok, ódon szobrocskák, sok khinai legyező, zsebbeli tengerész tájoló, persa selyemshawlok s még egy tömeg eféle dolog, melynek célját, jelentőségét maig sem tudom. A parázsón keleti áloéforgács hamvadt s betöltötte az egész palotát bődítő, ingerlő illattal. A háziur Száva pasával ült egy kereveten s beszéltek hosszasan, élénken. Jó negyedóráig néztem a »bulgarian atrocities« hősét. Engedjék meg, hogy lerajzoljam önöknek, ahogy tudom. Azt hiszem, nem lesz nehéz. Sevket pasa azok közé az emberek közé tartozik, a kiknek az arca s egész alakja nyugodt, biztos (s mondjuk ki végre) mindennapi vonásokból áll, melyekről nincs sok irni való. Midőn e sorokat írom, itt van előttem fényképe, melylyel engem sajátkezűleg tisztelt meg, ráírva törökül; »Magyar testvéreinknek emlékül. Sevket.« Magas, telt termetű, kora delén álló férfiú. Képét kerekded rövidre nyirt, sötétes szakál övezi, orra hajlott, szemöldöke összenőtt. Egész arca, mely férfiasan szép, a a simaság, kerekdedség benyomását teszi. »A kegyetlenség csalhatatlan jele« — mondják az arcismével bibelődők. Rám épen az ellenkező hatást tette. Nyugodt jóság az, a mit ez ember arcából kiolvashatni. Mozdulatai lassúk, kényelmesek, de nem minden elegance nélküliek. Például az a kézintése, melylyel az udvarmester »s'il vous plait à dîner«-je után a társaságot az ebédlőterem felé utalta, bevált volna bármely párisi szalonba.

A mellékteremben, a ragyogó csillárok alatt volt terítve az asztal, tegyük hozzá, hogy pazar fénynyel. Majolikákban óriás bokkréták, csillogó kristályedények, ezüst urnákban khivai sárgadinnyék (január végén), arany állványokra halmozva csemegék, s a háttérben komoly, nyakiggombolós török kabátokba öltözve, piros feszszel a fejökön a szere-

csen és kaukázi fajtájú szolgák ünnepélyes csoportja, fehérkeztyűs kezeiket mellükön keresztbe téve. Persze a menu méltó lett volna a provençei testvérekhez. Hosszu ezüst tálon, mayonnaise szemfedél alatt szunnyadó branzinók, tollbokrétás fácánok, tartalmas vadpecsenyék, omlatag crêmek, hamvas fagylaltok végnélküli sora. A szolgák pedig mindegyre sugták roppant fontossággal a füleinkbe: Old Sherry, Madeira, Xeres, Johannisberg, Dógei, (tokaji) Veuve Cliquot, sat., és töltögették fáradhatlanul a hófehér kendőkbe palástolt palackokból a nemes nedűket. Magától érthető, hogy volt toaszt vagy negyven. Mi magyarok kezdtük meg a szultánra, folytatta Sevet pasa a magyar királyra, aztán következett a »noble jeunesse hongroise« s aztán, mint megindult a lavina árja, a többi. Török szokás állva, pohárral a kézben hallgatva a mély csöndben a köszöntőket. Képzeltetik önök, minő multság volt az (egyébként ez így volt minden dînernél) negyvenszer kitolni magunk alól a széket, negyvenszer állni a billikomot ballanceozva, negyvenszer mondani, hogy: »vive«, »csok jasa« vagy »amin« (ugy legyen). Persze a török toasztokból a legjobb esetben is mindössze egy-két szót értve. De azért volt nekem multságom nagy.

A szerecsen rabszolgákra a toasztok igen furcsa hatást tettek. Ott álltak minden köszöntő alatt az ajtó mellett és látszott fekete arcaikon a szent borzadály és bámulás legnagyobb foka. Soha sem láttak ilyesmit. Egy effendi föláll és megindul a beszéde. Erre a többi is föláll és kézben tartja a poharát. Akkor aztán egyet kiáltanak, egyet isznak és leülnek. Darwin Charles egyik munkájában azt az észleletét írja le, hogy a simpánc majom, mikor csodálkozik és fél, iszonyúan előrenyújtja és kicsúcsosítja az ajkait.

A szerecsenek is így tettek a magok csunya fekete szájával. És eközben kinyitották a szemöket oly kerekre, hogy arcukon majd fölcsettant az ébenszin, fényes bőr, melyen, mindkét oldalon, egy, két vagy három mély, hosszú késvágással van megjelölve az ő inasi rangjok. Az a legnagyobb inas-ur, a kinek három-három metszésvonal van az ábrázatján.

Az ebédet pattogó bonbonok fejezték be. A török szereti az ilyen játékhistóriát. A házi ur és Chamál bey végtelen udvariaskodások közt pattintottak el egy ilyen bonbont. Vitáztak soká a legszeretreméltóbb módon: melyikök tartsa és melyikök húzza. Az lett a vége, hogy először mind a ketten tartották, aztán mind a ketten húzták, s a legvége pedig az, hogy a bonbon makacsúl csütörtököt mondott. A szalonban ezután (tudniillik: a dîner után) nagyon élénk volt a társaság. A tábornok a jelenvolt fötisztekkel cercle-t tartott a sarok szedíren. Mi pedig a vendégek legnagyobb részével a terem elején cigarettézva, kávézva, fecsegtünk összevissza. A társalgás kétszeresen volt fesztelen, a mennyiben a hőségben sokan letettük a feszt. Okos, derék viselet ez, de nagyon meleg, kivált »ebédután.« Megcsendült nemsokára az Alexandre-féle párisi pianino, s megeredt a török aztán a magyar nótázás. De nem tartott soká. A könyvtárterem ajtaján bevonult egy öt tagból álló arab zenekar, pokoli zsvajjal, phantasztikus ruhákban. Letelepédtek a zongora mellé a földre s húzták pogányúl. Volt egy őszszakálu, vén arab, a ki egy igazi magyar cimbalmon munkálkodott, de nem verővel, hanem az ujjával pengetve. Mellette kuporgott egy sovány fiatalember, cincogtatva gordonkának is beillő, háromhúrú nagyhegedűjét. Egy nyúlánk fiu feketekék bő szalvárban, persa turbánnal,

verte a nakarát ; egy másik két cintányért ütött össze szünet nélkül ; egy kis hatéves fickó pedig döngetett két apró, theafindsányi dobot hosszú nádpálcikákkal. És énekelt mind az öt torkaszakadtából. Legderekabb volt a kis arab fickó. Ez eltévesztette az alaphangot ; nagyon magasan kezdte s a cérnavékony hangokat csak a legmulatságosabb szemöldfelhúzások és torzképek közt tudta kiszorítani. De szép volt a dal, még e csengő-bongó zajjal előadva is. Örök-szép, fájó arab dana. Mily gyönyörű lehetne ez még a Rubinstein művészi átiratában !

Az arab dalért különben nemcsak én lelkesedtem. A török effendik khórusban énekeltek együtt a zenészekkel, s oda ültek melléjük a földre. Maga Sevket pasa is, ki pedig fukar nagyon minden érzelemnyilvánításban, kedvtelve integetett jóképű fejével a muzsikának. Egyszerre a nakarás ledobta zörgő dobját, fölugrott s kiállt a terem közepére, arabul táncolni. Hogy az orchestrum ne csonkúljon meg, én fogtam a tambourin pártját s odaguggolva a négyek közé, zenéltem rajta az öklömmel, mély érzéssel és kifejezőn. Nem nehéz az. A taktusba hamar belezökken az ember, s a csörgők meg a kifeszített kecskebőr csinálnak olyan zajt, mint a parancsolat. Az emberséges arab hazafi ezalatt járta az arab táncot. Azaz ahogy járta. Nem kell abban lépni egyet sem. Megáll, mint a cövek, aztán elkezd bol-dogan mosolyogni. Összekulcsolja olyan imádkozóformára a két kezét, a mutatóujjait azonban égfelé tartja s a képe elé emelve, kedélyesen egymáshoz dörzsöli. Megfordul e mellett minden negyedórán egyszer maga körül, a nélkül azonban, hogy tipegne, óramutatói lassúsággal. Ez az arab tánc. Azt meg kell adni a nakarás fiatalembernek, hogy nagyszerűen táncolta. A brácsás arab azonban mű-

értőn és kicsinylőleg nézett rá, s hirtelen a szögletbe do bva a hegedűjét, odakiáltott felebarátjának :

— Nem értesz te ahoz. Majd én! — Arabul volt mondva, de megértettem.

A brácsás önérzetesen lépett a tánctérrre, s rákezde ő is ezt a furcsa táncot. A nakarás bizonyára érezte társa művészi fensőségét, s mint vert ellenség vonúlt vissza hoz-zánk az orchestrumba s elkeseredetten húzta a kis bőgőt. Fájdalom, nem vonhattam azonban közte és a jeles művész közt párhuzamot. Búcsúztunk a háziurtól s indúltunk le fogatainkhoz. Sevket pasa egész a lépcsőig kísért bennünket, valamint tust húzva az arab zenekar. A kocsik belerobogtak a szűk sikátorokba, s a holdas, csendes éjben még soká hallatszott utánunk az arab zenekar csengő-bongó zaja.

Igy váltunk el a »bulgarian atrocities« elkövetőjétől.

A várnai ut.

K o s t a n t i n á p o l y , j a n . 27.

Mozartnak az a furesza szokása volt, hogy mindig ünnepi diszben: frissen hajporozott fővel, selyem harisnyában, hófehér mellfodorral dolgozott. A török fővárosban töltött napjaimban akarva nem akarva utánoztam e különösségben kedvenc zeneköltőmet. Leveleimet (kimenekülve néhány percre az ünnepélyekből) kalpagban, legfőlebb jobb kezemről szakítva le a glaçét, irtam. E sorokat kevesebb pompával írom. Sárosan, ruhámon a Feketetenger vizének sós csapadékával, fejemen egy bojt nélkül szűkölködő, félig elégett fezzel. De abban a jó reményben vagyok, hogy olvasóim, kiknek irgalmas szive bizonyára megesett már legutolsó telegrammunkon, megbocsátják nekem ezt az udvariatlanságot. Annál inkább is, mert a hibát azért követtem el, hogy mennél előbb szolgálhassak önöknek egy kis »eredeti« robinsonade leírásával. Hadd is kezdem hát elejéről

Kedden este indultunk el. A kormány lekötelező szivessége rendelkezésünkre külön yachtot bocsátott, mely Várnáig volt bennünket szállítandó. Az »Izmail«, gőzösünk, az aranyszarvban horgonyzott. Födélzetére az »Isshan« vitte küldöttségünket, kísértetve mintegy háromezres főnyi bucsuzó közönség által. Az »Isshan«-on egy katonai zenekar harsogtatta rézkürtjeit, s ezek hangja közt bucsuztunk el azoktól, kiknek szeretete, kegyessége Törökország

fővárosában töltött napjainkat életünk legfényesebb szakává tette. Ott volt gyöngélmellett is Száva pasa, a szerdár-ekrem képviselője: Skender bey, számos törzstiszt, az egyetem és katonai iskola tanárai, a különböző testületek küldöttei, s ezek közt kétségkívül a legérdekesebbek: a mevlevi dervisekéi, kik keringő táncuk által hirdetik Allah dicsőségét. Viharos »jasaszin madsarlar« kiáltások közt szálltunk át »Izmail«-ra, s a bucsuzás kölcsönös zajának csak hajóink elválása vetett véget. Az »Izmail«, egy derék, karsu két árbocos gőzyacht, zakatolva siklott végig a Bosphorus sötét hullámain. Még egyszer visszanéztem Konstantinápolyra a fődélzetről, s a roppant kivilágított város milliárd tüzzemével mint ha búcsúpillantást vetett volna ránk. Az éj homályából csak a Dolma Bagcse márvány falai fehérlettek ki, s távol a magasban sötétlett az óriás Galata-torony, bizonytalanúl, mint egy sejtelem.

A hajószobába mentem. Ott már együtt ült a társaság. Rifát és Ali beyek, e két kitűnő műveltségű fiatal őrnagy, kik egész Ruscsukig akartak bennünket elkisérni, képezték a központot, kifogyhatatlan szeretetreméltóságukkal. Majd bejöttek a stewardek, s öt perc múlva a tisztelt küldöttség abba a komoly munkába volt merülve, melyet közönségesen ebédelésnek neveznek. Volt toaszt sok, a többi közt Rifát bey már számtalanszor elmondott, de mindig nagyhatásu magyar köszöntője, mely az ő szójárásában így hangzik: »Üroim. Üszszom o maggiar-türük tisztveriségirt İljen !«

*

Hat órakor éjjel (török időszámítás szerint) ért az »Izmail« Büjükderébe. Az idő hűvös, szeles volt. A sötét

egen felhők szálltak, a partok cyprusai zugtak a távolból: de a Bosporuson még csak egy fodor sem futott végig. Az éj nyugton mult el. A nap fölvonta a homályos kárpitot a tájról, s előttünk állt a maga (százszor meg százszor leirt, földicsért) pompájában a Bosporus.

Délfelé készülődtünk az utra. Az »Izmail« két kéményen át méltóságteljes, koromfekete füstfellegek kavarogtak a légbe, a gép biztosító csapjai csak nehezen zihálva tudták visszatartani a feszülő gőzt. Végre megjelent az állványon a mi derék kapitányunk, Mehemed Rusdi effendi, s belekiáltotta a vezényszónoklatot s a rézcsöbe. Vezényszónoklatot nem vezényszót. Különös szokás az itt Törökországban, hogy a legegyszerűbb kommandó, még az ilyen is mint: indulj, vigyázz, állj, husz-harminc szóból áll. Már egy katonai diszgyakorlatnál észrevettem, hogy a himbasi (örnagy) egész kis parlamenti beszédecskéket tart a századhoz, kommandirozásképen. A mi jó kapitányunk jeles ilyen szónoki talentummal birhatott, mert beszélt a gépésznek jó ötven másodpercig, kérve ötöt, igen szépen, hogy indítsa meg a gépet. Az emberséges gépész hajtott a jó szóra s az »Izmail« két kereke megkezdte működését.

Büjükdere alatt horgonyzott három óriási török páncélos fregatt. Ezeknek a legénysége az árbocokra állva, zászlódiszszal üdvözölte az »Izmail«-t. Kendőlobogtatással, éljenzéssel köszöntük meg a tisztelgést, mely a mi hajónk negyven emberét (az »Izmail« jelenleg hadi szolgálatokat tesz) annyira föllekesítette, hogy sorba állva viharos »csak jásá«-zásban törtek ki. Az európai és ázsiai erődítmények is mind üdvözölték yachtunkat.

Fél óra mulva az európai és ázsiai világítótornyok közé értünk, s a távolban ott szürkéllett előttünk a Feke-

tetenger. »Oh mily szép!« mondtuk magunkban, s midőn egy óra után rajta voltunk, ezt sóhajtottuk nagy kinosan: »Soha ilyen kiállhatatlan, rút tengert, mint ez a fekete.« Nem foglalkoztam soha meteorológiával, de azért mégis érdekel az, mint lehetséges, hogy mig a két mértföld széles Bosporus tükörsima, a Feketetenger, alig pár ezer lépésnyire, dühöng féktelenül. A mi szegény »Izmail«-unkat is meghányta szörnyen. Alig voltunk a phanáloktul negyed mértföldnyire, megkezdődött a keserűség. Egy ideig csak a kapitány emelvényén álltunk a szélben, de aztán bekopogtatott a betegség, s mi vonultunk le a födélzetre. Én régi módomhoz folyamodtam: hanyatt lefeküdni a gép mellé a talajra, hol körülbelül a hajó sulypontja van s az ingás a legcsekélyebb. Aztán leszállt agyamra az a tompa, öntudatlan, zsidongó sajtás, melyet mindenki ismer, a ki valahol tengeri beteg volt. Ott feküdhettem vagy három órahosszat, midőn érzéketlenségemből valami különös zaj vert föl. A matrózok tömegesen futottak az első kely kajütje felé, zavartan kiabálva. Mielőtt gondolhattam volna, mi baj van, valaki azt kiáltotta mellettem.

— Valaki beleesett a tengerbe! Irtóztató!

Pillanat alatt fönn álltam a kapitányi emelvényen, hol Rifát bey is volt, s itt tudtam meg, mi az igazi baj.

— Jangun var! jangun var! — harsogott mindenfelől. — Tűz van, ég a hajó! — Képzeltetik önök, minő hatása van ennek a kiáltásnak. A legiszonyubb ijedség szállt meg bennünket. Halálsápadtan néztünk egymásra, s a legillőbb pointje volt a jelenetnek, mikor én a Rifát bey karjába kapaszkodva ezt mondtam:

— Effendim, nous sommes perdus!

— Muhabbetlü, — kezdett engem vigasztalni a derék

örnagy törökül. S higység el önök, én egyszeriben megtanultam a török nyelvet. Mondott énnekem sok szép okos beszédet, de biz engem nem vigasztalt meg. Meredten néztem a sötétkék láthatárra, hol a nagy messzeségben az európai phanál villanyfénye csillogott.

— Csónakokra szállni! Part felé! Vízet! Nedves pokrócokat! — lármázták össze-vissza, míg végre a páni félelemnek véget vetett Ali bey, ki azzal a hirrel jött felénk, hogy a tűz el van oltva. — Volt pedig ez a tűz az alsó kabinban. Egy mosdókészülék égett el egy darab padlóval és fallal együtt. Nem tudjuk, ki az oka. Egy gyertya dőlt föl, s az gyújtotta fel az egészet. Az »Izmail« fa hajó, s a veszély nagy volt. Az ijedség persze még nagyobb. A legénység az oltásnál derekasan viselte magát; kapitányunk pedig megmutatta, hogy a török bátor tengerész is tud lenni. Buzdította szóval embereit, sőt buzdította tettel is, a mennyiben két hosszudereku levantei fickót, a kik nem eléggé fürgé lábbal vitték a vödröt, úgy megpenderített az ő ingük gallérjánál fogva, hogy egyszeriben lemondtak a jeles görög lassuságról s loholtak úgy, hogy lemaradt a lábukról a papucs.

Mikor aztán a tűznek, ijedségnek vége volt, a kormányos egy szörnyű hosszát csavart hatküllejü kerekén s az »Izmail« szép lassan bukdácsolva fordult vissza a Bosphorus felé. A mi derék Mehemed Rusdi effendink ugyanis attól tartott, hogy a hajóürben még lappanghat valahol egy üszök vagy szikra, s Bűjükderében kutatás alá akarta venni a yachtot. Este jó későn értünk Bűjükderébe, hol aztán megtörtént a vizitáció. Az eredmény kedvező volt, s enélfogva nem hiányzottak a toasztok a dinernél. Ittunk a derék »tulumbadzsi« (tüzoltó) kapitány egészségére, ittunk

a Feketetenger irántunk való »jóvoltára«, »notre cher« Rifát bey pedig elmondta azt, hogy: Üroim. Üszszom o magyar-türük tisztveriségirt. Íljen!»

Ez volt a várnai ut második napjának története.

*

Nagyon sajnálom, hogy a harmadik s negyedik napról nem irhatok önöknek ily részletesen. A két napi küzködést az orkánban jobbára csak küldötttársaim elbeszélése után ismerem. Midőn huszonötödikén délben ismét kimentünk a Bosporusból, a szél már oly erős volt, hogy a tengeri baj az első órákban meglepett. Az egyik katlankémény mellett feküdtem tompa álomban. Barátim mondják, hogy egy a hajón átesapó hullám engem a födélzetpárkányhoz sodort s ők engem a gépész kajütjébe vittek. A gépész följajánlotta számomra szobáját. Annyit tudok, hogy a kabinban ébredtem föl. Hogy miként kerültem bele, nem emlékezem. A szedíren feküdtem, betakarva egy csomó pokróccal, meleg ruhával. Az irgalmas samaritán, egy török gépész képében, saját ruháját adta nekem a hideg, a tengervíz ellen, mely a kajütben is hullámozott, be-betolulva az ajtó alatt. Január huszonötödikén délután három órától huszonhatodika estéig csaknem folytonos lethargiában voltam, mint a ki hasist szítt. Emlékszem, egyszer fölkeltem, kimásztam a kabinból, s elmentem társaim közös termébe, vizet inni. De ott nem volt víz. A két steward eszméletlenül feküdt, s szomjaznunk kellett. Aztán emlékezem arra, a mit a gépész kabinjában apránként minden összetört. A delejtűkarikában álló lámpa, a jó ember apró csecsebecsei, könyvek, íróeszköz, mind hullottak apránként alá. Tudtam, hogy fejem fölött egy etag`re függ, melyen ivóservice van megerősítve. Azt is tudtam, hogy ez

az egész rám fog esni. De nem volt erőm fölkelni, s ledobni az üvegeket. Ideges mámorban, félálomban vártam órákig, mikor zuhan már rám az egész. Aztán végre fejemre hult az ivóservice. Ütést nem éreztem. Az etagère-en volt véletlenül egy nyitott borotva is. Az is rám esett a többivel együtt, a nélkül, hogy megsebesítene. Lázamban a fehéruhás, zöldkoszorús, szelidarcu őrangyalokra gondoltam, kikről gyermekkoromban beszéltek nekem. Mulatságom is volt: számlálni a hajó rythmikus himbálását s találgatni, hány fokra hajolt el most meg most az árboc. A tenger harsogott odakünn, a gép zihált, a hajó bordái recsegték. A kapitány emberfeletti erővel kiabált folyton a kormányosnak, a matrózok zajongva jártak-keltek.

Pénteken este felé nagy lármát hallottam. Azt hittem, mindennek vége. Kivánszorogtam a fődélzetre, hol a hullámok majd levertek lábamról. Furesza jelenetet láttam. Társaim s a matrózok sápadt arcán az öröm lázas fénye égett, s a kapitányt csókolták mind. Rifát bey hozzám jött, megölelt:

— Je vous félicite, mon ami, mon frère.

Kérdeztem, mi történt.

— Nézze ön, ott a föld. Meg vagyunk mentve! Meg vagyunk mentve!

Az ónszinü hullámokra tekintettem, s a távolban megláttam a partot, két világitó toronnyal.

— Várna ez?

— Mit gondolt ön, effendim, a Bosporustól vagyunk fél mértföldnyire. Egy óra mulva Büjükderében horgonyzunk... Én jó anyám, én édes kis fiam! Allaha sükr, istennek hála!

Társaim részleteket beszélnek nekem e két napról. — Mondják, mily iszonyu erőfeszítést fejtett ki a kapitány e vészteljes utban. Étlen, szomjan, álom nélkül állt az iszonyu időben keskeny hidján, s a veszély teljes tudatában csak ő volt. Ő tudta legjobban, hogy minden füstfelhővel, mely a kéményeken kigomolyg, az »Izmail« közelebb áll az elveszéshez, mert a kőszén és fa kifogyott, s ha tévelygésünk a tengeren még két órával tovább tart, a gép megbénul s a yacht a szelek játékáva lesz. Megérdemelte, nagyon megérdemelte Mehemed Rusdi effendi azt a köszönő iratot, melyet hozzá mindannyian intéztünk pénteken este Bűjükderében. A beyek török korompecsétjüket ütötték a papírra, mi pedig a kiállott izgalomtól, fáradságtól még mindig remegő kezeinkkel jegyeztük alá neveinket.

Érdekes megemlíteni, hogy a két bey végrendeletet irt a legnagyobb veszély perceiben, s a pergamenlapokat palackokba zárva a habokba dobták. Bámulatraméltó volt a főkormányos kitaratása. Ez az ember két napon és egy éjen át fogta szünet, pihenés nélkül a kerék küllőit. A matrózok, kik segítettek neki, rendszerint néhány óranegyed mulva kidőltek mellőle. Ő azonban kibirta az iszonyú munkát, bár az »Izmail«-on át meg átcsapó jeges hullámok le tépték róla a ruhát s vérig verték az arcát. Csak akkor rogyott eszméletlenül össze, midőn Bűjükdere alatt a horgonyt nagy robajjal sülyesztették a mélybe. E szegény, egyszerű török hajósna, ki acélos karral, éles szemmel vezette gőzösünket a forrongó hullámokon, nagy érdeme van a mi megmentésünkben.

Bűjükderében az első teendő volt táviratokat küldeni Konstantinápolyba megszabadulásunkról, s egy csónakot eleségért meneszteni a faluba. Képzeltetik olvasóim, mily

sóváran lestük a ladik visszatértét az esti homályban. Végre valahára evező csapkodás hallatszott és oly kétségbeesett »glu-glu-glu« kiáltások, a minők csak négy olyan pulykától kitelhetnek, a kik tudják, hogy szomorú veszedelem vár rájuk. S a négy pulykán kívül voltak a csónak fenekén még költői csoportozatban rózsaszín cöteletteek, ürücombok, kosarak tele narancscsal, gránátalmával és kizsiai óriás-krumplikkal. Cötelette, ürücomb, narancs, gránátalma és ázsiai krumpli! Mily édes hangzatú szók két nap s egy éj folytán koplalt effendik fülében, s mily szép látvány szemeikben!

Nem érzek magamban elég erőt és ihlettséget, leírni ezt a dînert az »Izmail« földézetén. Csak azt nem hallgathatom el, hogy voltak toasztok bőviben, s hogy legnagyobb hatású volt a Rifát beyé, a ki jó gömbölyű, mosolygó képével ez este általános lelkesedés közt háromszor egymásután mondotta el, hogy: »Üroim. Üszszom o maggiar-türük tist-verisegirt. Íljen!«

Konstantinápoly az utcán.

(A »grande rue de Pera.«)

Eminah szép, nagyon szép volt. Ha alkonyatkor, mikor a Kabardah hólepte csúcsai bronzszinben égtek, térdig feltűzött piros rokolyával, kezében zöld falombot suhogtatva, dallal ajkán hajtotta vissza a völgyből kecskéit a kis cserkesz faluba, a nyúlánk legények puskatöltényekkel megrakott mellű, hosszú kabátja alatt megdobbant az az izomdarab, melyet közönségesen szivnek neveznek, s fel-sóhajtottak: »Beh gyönyörű leány lesz nemsokára ebből az Eminahból.« Mert Eminah még csak tizenegyéves volt. Ez ott, a koratavaszszal feshő havasi rózsák hazájában, annyi, mintha nálunk azt mondanánk: »Még e, vagy leg-főlebb a jövő farsangon veszi föl az első hosszú ruhát.« De a jó cserkesz fiúk nem érték meg ezt a »nemsokára«-t.

Régi, százszor elmondott történet az. Egy reggel ponyva-ekhós, négy fekete bivalytól vont, deszkakerekű szekér dökögött be a faluba. Két ember ült rajta. A rúd-hoz közelebb eső végén egy nagysüvegű tatár, ösztökével buzdítva jármos barmait; a másik végen pedig, egy vaspán-tos láda tetejébe kuporodva, egy őszszakálú férfiú. Tudja Alláh, micsoda nemzet. Török a turbánja, zsidó a kaftánja, görög a tűszője s angolok ebben a revolverek. Másnap haj-nalszürkületkor tovább vergődött, bukdácsolt a furcsa sze-kér. Mire a hegytetőre ért, épen a nap első sugarai röp-

pentek alá az ormokrúl a völgybe, szétszakítva, elperzselve a köd pókhálóját. Eminaht ragyogó könyein s a foszló ködön át még egyszer letekintett a kis falu szürke háztetőire. Aztán az utkanyarulatnál, hol a bércek végkép elfödtek a szűk völgyet, fölszárította kendőjével szemét, s piciny, kicsattanó szájacskáját teletömte rehat lukummal, melyet a jó »daje« (bácsi) bőkezűleg adott neki. S mire az erdőben megzendült az első madárdal, ő is egészen vígan kezdett csicseregni. A »daje« gyönyörködve hallgatta; arany egy hang ez. Megér belőle, testvérek közt is, minden syllaba két és fél piasztert.

Utaztak sokat, sokat, végtelen sokat. A »daje« féltette Eminaht nagyon. Ah, a »daje« jó. Beburkolta tetőtől-talpig, még az arcát is, csakhogy meg ne fázzék. Pedig rekkenő nyár volt. Végre elértek egy roppant nagy, csodás városba, mely kékelő tengerek, zöld halmok közt úszik fehér márvány mináretjeivel a verőfényben. S ott egy sötét, fatáblákkal bezárt ablakú kocsin elvitte a rabnökereskedő tophanei házába a cserkesz leányt. Itt már valamivel kevesebb volt a rehat lukum. De volt néha rhinocerosbőr-karikás, (selyemmel bevonva, hogy ne hagyjon nyomot a drága bőrön,) ha a tánc, az »illemtudomány,« a dal nem ment a feketekepű, potrohos tanító ur kezdve szerint. Mig aztán jött egy nap X. bey, Y. pasa fia; attaché a párisi nagykövetségnél, s megvette törvényes feleségül Eminaht, ötvenezer frankon.

A derék bey Párisba vitte nejét. X. bei itt nem visel coiffuret ruinálló feszt, nem prózai nyakiggombolós török kabátot, mint abban az unalmas Stambulban, hanem atlasz »chapeau mécanique«-ot, költői szellemmel varrt frakot, fehér nyakkendőt. És francia a claquetól egész a lakkig.

Párisban első dolga a »ma petite chère femme«-ot beadni mme. Z. növelőjébe, s lelkére kötni a tudós hölgynek, hogy Eminahból (azaz most már Eminnieből) teremtsen mentől elébb párisi nőt, mint annak a rendje. Csak nem tűrheti a »szép« X. bey, a szalonhős, hogy felesége egy (majd adandó) soiréen, neki kezet csókoljon, s keblén keresztbetett karral várja férje és ura parancsát, gyermeki és rabnői félelemmel. Ezeket verje ki mm. Z. neki a fejéből s tanítsa őt francia nyelvre, geographiára, fizikára, deklamációra és zongorára.

Hja, csak hogy ezek az utóbiak nagyon nehezen mennek. De annál könnyebben érti meg Eminnie mm. Z. előadásait az emancipációról. Megérti, hogy ezentúl a bey csókol neki kezet, a bey várja félelemmel parancsait s teljesíti föltétlenül azokat; hogy ezentúl ő az urnő a háznál. S midőn a bey egy szép vasárnap meglátogatta nejét, a »petite femme« eléje állt, nagyott toppantott pici lábával s azt mondta: »Akarom, hogy kivégy rögtön ebből az intézetből. Ki nem állom. Akarom.« A bey elégülten mosolygott: »Európai asszony lett a feleségemből.« S a fogat már ket-tejőkkel robogott vissza a boulevard des Italiens hôteljébe. Eminnie megtanulta nyakára nőni a férjének. Hajh, de nem tanúlt vagy csak félig tanúlt meg egyebet.

A chaise longue-ra még mindig törökösen összefonva aranypapucsos lábacskaít, melyeken nem tűr meg kényelmetlen, szorító cipőt, szokott ülni. A jasmakot persze levette ugyan és chignonba tornyozta selymez, fekete haját; de a robe felé feredzsét ölt, s ha kedvtelve szürcsöli is a pezsgő gyöngyös habjait, a fácány fehér mellhúsát még mindig rózsás ujjáival tépi szét s emeli parányi ajkához. A francia nyelvből bájosan keveset tud, s mikor a zongorához

ül, rendesen elpattant néhány húrt. Annyira szereti (a nélkül, hogy hallotta volna valaha a nevét is,) Wagnert s vele a fortissimókat, disszonáncokat, hogy a hôtél kapujában mindig népcsödület támad, ha rákezd a »zenét.« Egész nap nargileht szí, párisi bonbont majszol és mastix-rágással rontja porcellánfehér fogait. Leereszteti a termék függönyeit, hogy homály legyen, mely úgy nem sérti a szemet, a fôt, s melyben oly jó a balzacon heverni és tenni semmit, végnélkül semmit.

Eminahból valóban Eminnie lett. Török is, francia is, s e mellett sem török, sem francia.

*

Bocsássanak meg nekem, olvasóim, hogy a »grande rue de Pera«-ról allegóriával kezdtem meg tárcámat. De valóban nem tudtam megállni, hogy el ne mondjam önöknek a legtúrhetőbb hasonlatot, melyet valaha csináltam. Mert szakasztott olyan ez a pérai nagy utca, mint Eminnie; ép oly fél török, fél francia, fél kelet, fél nyugat. S ha talán nem is oly szép, mint ő, még sem lehet eltagadni tőle, hogy van benne sok sajátos báj, sok vonzó.

Azokban a napokban, mikor már nem tette édeskeserűvé minden percemet a sok hivatalos látogatás, tisztelgés: kedvenc mulatságom volt délelőttönkint lóra ülni, s turbánkendőt csavarva a fész közé, hogy a szél el ne vigye, az en-tout-cas árnya vagy vizmentessége alatt, órahosszant trappolni a »grande rue« hegyvölgyes, sáros kövezetén. Tudtam gyönyörködni mindig, soha be nem telve, ez utca bizarr, mozgalmas képében, melyhez fogható kevés van a világon. Kis fekete jegyzőkönyvembe sokat rajzoltam, vázoltam (szavakkal) e képről. Hadd mutassak be egy-két részletet önöknek.

A festő is (szükségképen) mindig egy ponton kezdi dolgozatát. Igy kezdem én is. S ez a pont egy ódon, időszürkítette, török deszkaház, a minők ezreiből áll egész Stambul, Galata, Ejub. Sötét homlokzatán nehézkes erkélyek szögellenek ki, földszinti ablakai kihaltak, mogorva, zárt kapuján pedig függ egy tábla alatt valami kalapácsszerű eszköz: keleti találékonysággal kigondolt telephon a házbeliekhez, a bebocsáttatás ügyében. Kevés ember kopog azzal; a ház ura meg legfőlebb a cselédek, mert az aszszonyok nem járnak ki s látogatást sem fogadnak. Ó-török ház ez, a maga valóságában és szennyében. Vöröslik a küszöbe előtt a lucskos trottoiron egy csapat éhségtől alvó kóbor eb rókaszin bundája. Álmokban várják a kapuzár csikorgását, mikor aztán a rabszolga közjök dobja az aznap szemétjét, hulladékait. S e régesrégi faviskó támaszkodik egy ötemeletes ragyogó palotához. Az igaz, hogy csak négyablaknyi széles, de azért ötemeletes is, ragyogó is, palota is. Ez a ház francia szellemmel, izléssel, francia könnyed hányavetiséggel és stylszerűtlenséggel van építve. Korintheta oszlopok és római karyatidok (kettő-kettő) tartják a tympanont, (melyben kővasutak és kőgőzhajók kéményei eregetik a márványfüstöt,) s ezen felül magas ó-német cserépfödél ágaskodik a tetőn. A fronte megrakva góthcsipkészetű balkonokkal (mindeniken cégek, franciául, törökül hirdetve, hogy ott »dentiste« lakik,) földszint pedig óriás tükörkirakatú lyoni szőnyegkereskedés, »au bon marché!«

A szomszéd ház kis, alacsony, szurtos görög épület. A falára primitiv betűkkel van rámásolva: »Xenodochion«. (vendéglő) az egyik oldalon, és »Kaffenion«, (kávéház) a másik oldalon. És szenny, pipafüst, rekedt kiabálás mind a két oldalon. Következik ismét egy európai kőépület, műke-

reskedéssel, könyvárussal, fotografussal, s mellette megint gubbaszkodik egy török fakunyhó, melynek nyílt szatócsboltjából ömlik ki a faggyú, a sajt, a vaj, a hagyma illata, mely talán átleng a pár lépésnyire levő »Alcazar«-ba is, hol, mint a roppant tarka plakátok hirdetik, ma és minden nap föllép mlle Dumont, francia, világhírű chanssonette énekesnő, a »szép« Kadoudja »török« művésznő, Fanni k. a., sat. Belépti díj fél medzsidje, hölgyek ingyen. »Tündéri villanyos világítású park és nagy színház is van itt.« Nem messze innen van az orosz követ rezidenciája. Bronzrácús udvarkert, a kapu fölött kétfejű sas és a háttérben a kastély. A rács előtt bokáig érő mentsikoffos, mérges, borotváltképű muszka portás. E hely mellett az igaz müzölmán ugy megy el, mintha dzsint látna. Erősen szorítja az áloéfaolvasót, melynek kilencvenkilenc szemén Alláh mindhárom tulajdonságát harmincháromszor pörgeti végig és sohaj rezeg át szakálán.

S e heterogén falak közt van egyszer a különös, tarkabarka élet. A »grande rue de Pera« folyton hemzseg a legkülönbözőbb néptől. Európai, francia öltözetű emberek, elegáns hölgyek, szegény török rabnők, örmények, görögök, nagysüvegű pópák, hamálok, szerecsenek összevissza, s legkivált ötezerféle házaló kereskedő, ki mind ordítva kínálja a maga árucikkét. Lacikonyhások, hátukon háromlábú asztallal, melyen halommal van a faggyúsperec, berbécshúsbéles, főtt toklyófej; hindisztán dzsevizi-árusok; kecséberék egész karavánokban, vesztegetve fűgét, datolyát; a mi ismeretes »alvés« rácaink serbettel, szultánkenyérrel bővített kiadásai, minden kapu előtt; kisázsiai parasztok, a kik kecskebőrbe varrt juhturót visznek a vállaikon; görög sáfrányosok; internationalista naplopók, egy csomó

ujssággal a kezökben lármázva, hogy: »Ephemerida! »La Verité«, »La Turquie«, »Vakit«, »Bassiret«, »Levant Herald«, pipa- és késkereskedők; madárvásárosok, fejök tetejére tornyozott kalitokkal, a mikben rikolt a sok papagály, kakadú s harapdálják egymást az elcsenevészett majomfiúk; pórok, bivalytömlőkben vizet árulva; régiség- és »kurióztatás«-handlék, s ki győzné leírni, mivel üzérkedő emberek. S ez kiált mind a maga módjával s a maga nyelvén. Csodálatos, kábító hallgatni ezt a zürzavaros hangversenyt; (mert ez az: versenyeznek ki tud nagyobbat ordítani.) A velencei »pescheria« hires zshivaja semmi ehhez képest. A konstantinápolyi megszokta már, de a mi fülünknek különös, ujszerű. Eleinte csak a chaos jut hozzánk, de később tudjuk megkülönböztetni az egyes hangokat. Napok után végre ismerőseink is lesznek. Kitaláljuk, hogy az a vontatott kiáltás (épen olyan, mint a nálunk bójtben városszerte hallható »uláji!«) az utcai borbély szava; az a trillázó jajgatás a fakanalastól származik; s hogy a gyógyító füveket áruló vén zsidó szólal meg, midőn csillagászi pontossággal ötvenöt másodpercenként, átható orrhangon nyolc negyeden keresztül remeg a légben:

— Äääääää!

A »grande rue de Pera« e tarka, zajos élete kezdődik reggel, hajnalszürkületkor, s végződik midőn a muezzinek a negyedik imára hívják föl az igazhivőket. A sürgésforgás, lárma az első alkonyi árnynyal kihal. A néptelen, csöndes utcán csak az éji örök tipegnek lomhán alá s fel, kopogva a talajon szüntelen olyan nagy sulykokkal, a minőkkel nálunk az ujonan rakott kövezetet egyengetik. A sulykok csattognak egész éjen át; ez által ellenőrzik az örök ébrenlétét. De van ennek más gyakorlati haszna is. A tol-

vajok mindig tudják, minő tájon jár a bakter s ott aztán nem lopnak; hanem félrevonólnak dicséretes szerénységgel oda, a hol sem nekik nem alkalmatlan lopásközben a súlyokdurrogás, sem ők nem háborgatják (jelenlétök által) a bakttereket. Bűn is volna turbálni ezeket szegényeket. A korán azt tanítja, hogy álmos embert zavarni ép oly vétek, mint a szomjuhozók elől kiapasztani a vizet. A tolvaj urak, bármily kevésbé is törődnek a koránnal, (levén száz közül kilencvenkilenc görög »kleptísz«,) kerülnek minden találkozást a jó baktterekkel. Még valamelyik ezek közül a jámbor örök közül igen meg találna ijedni, aztán megbetegednék. Mert az ijedségtől gyakran megbetegednek az emberek. Minek okoznának hát ők ilyen kellemetlenséget a jóindulatú bakttereknek, a kik soha az életben nem molesztálják őket. Nem becsületes tolvaj az, a ki nem tud becsületet.

Igy gondolkoznak a derék perai »kleptísz«-ek.

A szépről.

(A török nők. — A kis »kalí Eleni.« — A Gedik pasa színháza. — A tenorista és a primadona. — Egy effendi, a ki nem várja végig a komédiát. — Cserkesz vívás. — Konstantinápoly hold- és hófényben.)

E fejezetet a szépnek szentelem. Olvasóim megnyugtatóására azonban mindenelőtt kijelentem, hogy azért az nem lesz aesthetikai disszertáció. Nem értek én ehhez, s ha értenék sem volna lelkem önököt ilyesmivel megszeméltetni, ebben az ugy is meglehetősen szomorú világban. Egyszerűen előveszem konstantinápolyi naplómát, s lapjairól, melyeken heterogén tarkaságban van összehalmozva fény, ünnepély, derű, homály, szép, rút, ide irom néhány jegyzetemet, melynek tárgya kiválóan a »szép« fogalma alá tartozik.

*

A konstantinápolyi »szép«-ről beszélve, természetesen legelőször a nőket kell említenem. Nem a törököket értem; azokról (legalább nekem,) igen bajos volna írni, pláne szépet, költőit. Az a dominószerű, csunya feredzse, a kiállhatatlan magastalpú fapapucsok rémítően prózaiak, s ha szép szemek csilognak is ki a jasmak alul, mit ér az? A szép szemek egymagukban, rózsás arc, nevető ajkak,

sötét fürtök nélkül csak annyira lelkesítők, mint Claud Lorrain egy tájképéből ollóval kivágott négyszögcentiméternyi darab, vagy két szó, tervtelenül kikapva Chenier André valamelyik idylljéből. Ezért, kérem, engedjék el önök, hogy a török »güzel kiz«-ekről (szép leányokról,) írjak, mert bizony nem tudok. Hanem inkább szolgálok önöknek egy kis görög kalo-ethnographiával.

Az igazi görög női typust először a kis Sira szigeten láttam. A »Ceres« jó félnapot horgonyzott Hermoupolis alatt, az idő (január elején) napfényes, tavaszi volt. Bárkából a molora szállva ki, a kikötő zajában, sürgés-forgásában e hang vonta legelőször magára figyelmemet:

— Telegrafimata! telegrafimata!

S a hang csengő, üde volt, egy tizenhárom-tizennégy éves leánykéé, ki árulta az athéni börze, a stambuli conférence legujabb távirati hireit. Szokás itt az ilyesmit rögtön lenyomni kis papírszeletekre s azon nedvesen árultatni az utcákon, öt legtájával darabját. Soha oly szép gyermeket, mint e leány volt. Fényes, fekete haját a tengeröböl friss szele kibontotta, összekuszálta, s arca e csodás, sötét lugas selyemindái közül kandikált ki, pajzán, naiv bájában. Képzelenek önök egy antik Phrynefőt, a legigazibb görög arcéllal; persze nem fagyos, fehér pároszi márványból, hanem élve, mosolygón, a hamvas olajsín bőr alatt dél átpirosuló, meleg inkarnátjával. Aztán képzelenek önök két, hosszú pilláktól beárnyékolt, méla, dévaj, komoly, nevető kökényszemet s egy kicsattanó, piciny piros ajkat, mely oly bájosan tudja végnélkül kiabálni ezt a csunya szót, hogy:

— Telegrafimata! telegrafimata!

S ha önök mindezt elképzelték, igen természetesnek fogják találni, hogy biz én megvettem tőle mind a nyolvan-

két példány »telegrafimá«-t s azt a pár drachmát, a mi visszajárt volna a medzsidjéből, nagylelkűen odaajándékoztam neki. A szép gyermek mindezt nem találta ily igen természetesnek. Csodálkozva, csaknem félve emelte rám ragyogó sötét szemét.

Bizonyosan valami ilyes fordult meg fürtös fejében: »Ez a kyriosz megbolondult.« Aztán ezt rebegte.

— Evkharistó, mszúe, evkharistó. — (Köszönöm, monsieur, köszönöm.)

— Mi a neved, szép kis leány? — merítettem ki nagy erőfeszítéssel összes ujjörög tudományomat.

— Elení, — szólt hirtelen, mélyen elpirúlva, s a következő pillanatban egy szűk, meredek utca szögleténél láttam eltűnni tengerzöld rokolyája lebbenését.

Ime csak most veszem észre, hogy a konstantinápolyi görög nők helyett a sirai kis ujságárus leányról, Helénről beszéltem önöknek. Különben nem nagy hiba. A görög hölgyek Konstantinápolyban ép oly szépek, mint Hermoupolisban vagy mint az egész világon. Törökországban nagy föladatjokat: kárpótolni a szemeket a jasmakért, könnyen, diadallal töltik be. Valóban nincs benne csodálnivaló, hogy Byron mindenelőtt híres verse e refrainjét tanulta meg ujjörögül:

— *Ζωή μου, σὰς ἀγαπῶ.*

*

A szép szolgálatában áll a színház is, tehát szabad felőle is írni e tárcában, mely a szépé. Konstantinápolyban csak egy török színházat láttam: a Gedik pasa címűt, melyben a magyar küldöttség tiszteletére nagy díszelőadást rendeztek. A Gedik pasa színháza Stambul valamelyik

szűk, félreeső sikátorában van, elrejtve a régi faházak közé, a mi különben épen nem megaláztatás ránézve, mert idejére nézve jómaga is régi, építési anyagát illetőleg pedig szintén csak fa. De azért mégis ő az első, a legelőkelőbb török színház.

Nézőtere olyanforma berendezésű, mint az európai színházaké, csakhogy persze más izlésű és kevésbé fényes. Két sor páholy, vörös meg kék diszítéssel, fehér alapon. Legfölül karzat, alatt pedig az egész földszint állóhely. Csak a zenekar tagjai ülnek. A világítás olaj. Különös, hogy a gázcsövek, melyek behálózzák egész Konstantinápolyt s benne a legelhagyottabb utcákat, kiépítetlen, kopár tereket, épen innen szorúltak ki. A függöny virágfüzéréekkel átfont oszlopsort ábrázol; emberalak nincs rajta sehol pingálva, mert azt tiltja az igazhit.

A török nők Konstantinápolyban nem járnak színházba soha. Nincsenek számukra elrácsozott páholyok, mint a kairói »theatre royal«-ban, melyeket az udvarias khedive talált föl. Ekép az egész publikum csupa férfi, kiknek vörös feszei ellepik az egész nézőteret tetőtől földig. A színészek közt török nincs egy sem. Örmények, görögök, kik nem irtóznak ugy a »komédiázás«-tól, mint a müzülmán ember. Így tehát vannak a színháznak művésznői is.

Egy török operettet játszottak, énekeltek. Elég furcsa história volt az. A zenekar először rázörrentett valami nyitányfélére. Állt pedig ez olasz motivumokkal inficiált török muzsikából, sípval, dobbal, nádi hegedűvel elzajogva. A mikor a végére értek, nem minden makacskodás nélkül, föllebbent a kortína s látszottak meglehetősen gyarló diszleteikkel a deszkák, melyek hivatva vannak törökül jelenteni a törökvilágot. Ezuttal azonban csak »félvilágot« lát-

tunk rajta. Tudniillik olyat, a minek csak a fele török, a többi pedig görög, albán, levantei stb. Az első szereplő is a darab ebből a feléből való volt. Az egyik zöldre, pirosra mázolt rózsabokor mellől előjött egy kis emberke, ráncos ujjgörög tunikában, festett ábrázattal, hosszú pléhyatagánt villogtatva rövid kezében. És elkezdett énekelni pogányul. Hős volt és tenorista volt. Lépett iszonyú nagyokat, forgatta a szemét s lábujjhegyre ágaskodva vágta ki a magas É-*ket*, rendszerint egy-egy rettentő falsette képében. Kevés várta, beszállingózott a scénára egy csomó nagyturbánú kórlista, s köztök egy cirkuszi bohócruhába bujt, hegyessüveges ur: a társulat buffója, a publikum kedvence. Tapssal is fogadták, még pedig nagygyal. A művész, előkelősége érzetében, s tudva azt, hogy neki »minden szabad,« kiállt a sugólyuk (mert ez is van,) mellé s onnan bolondozott. Minden szavát kacagással, tetszéssel kísérték. Sehoh a föld kerékén nincs olyan hálás közönség, mint Konstantinápolyban.

Mi persze egy szót sem értettünk a művészek török beszédéből. Kisérőink magyarázata után azonban megtudtuk, hogy min fordul meg a darab. Sőt többet is tudtunk, mint a mennyit kellett volna. Mert mindenki máskép mondta el a sujet-t. A. effendi beszélt egy albánról, kinek fő (s egyszerismind egyedüli) jellemvonása az, hogy cudarúl tékozló. A hős (a tenorista.) e hibáját aztán három felvonáson keresztül a maga hasznára fordítja vagy kilenc ember, s az utolsó jelenetekben végkép kifosztanak már az albánt, ha közibök nem vágna szent furkósbotjával az örök igazság. A vitéz ekkor észére tér, a gonosztévőket pedig fölaggatják. B. bey regényesebb szempontból fogta föl az operettet. Van (szerinte) egy emberséges kukoricakereskedő, a ki szerelmes lett nagyon egy defterdár leányába. De a kukoricakeres-

kedő csak kukoricát számlál, a defterdár pedig a helyett aranyat számlál. És kész a »házassági akadály« és az érdekes dráma. C. pasa (nem a legjobb képpel) úgy interpretálta a darabot, hogy az »egy erős szatira a háremélet ellen.« Szóval, »tot capita,« annyiféleképp magyarázták az operettet.

Volt azonban több jelenet, melyet mi is megértettünk. Például az, mely hasonlít Mozart »Szöktetés a szerájból« operájához. Mert kell a török szinművekben is »chercher la femme.« — Két háremhölgy csónakáz dalolva a »gök szu« (édes vizek) tükreán. A hősnek természetesen bele kell szeretnie az egyikbe, vagy talán mind a kettőbe is. A jelenetben kevés új van. A víz ép oly otrombán festett vászon, mint nálunk s a »könnyű sajka« oly kifogástalanul akadozott, nyikorgott, akár »Lohengrin«-ben. A társulat ifju primadonnája (örmény hölgy,) azonban a sárga feredzsében, az átlátszó jasmakkal igen érdekes jelenség, s a mélabús török népdalt (az egyetlen meghamisítatlant az egész operettben,) sok természetes bájjal és friss, fiatalos kellemmel énekelte. Hangja persze iskolázatlan a legszörnyűbb és legszeretetreméltóbb módon. De skálázott, solfeggiozott-é valaha a fülemile? Fölösleges az. A primadonna üdén, csengőn, csattogón dalol, nagy sötét szemei pedig tudnak (s ez a fő) a szívhez szólni hatalmasan. A mit bizonyított a földszint habituéinek deszkafalrengető tapsa és brávózása.

A jelenet végén elbúcsúztam a Gedik pasa színházától. A csurgó esőben a bejárat előtt nagy csoport ember ácsorgott. Ha már »nem futja« arra, hogy belülről nézzenek és hallgassanak, néznek és hallgatnak kívül. Látni bizony alig látnak többet, mintha egy óriás kalamáris nedvében búvárkodnak, de annyi bizonyos, hogy olykor halla-

nak valamit, mert a faépületből kiteved olykor egy-egy hang a primadonna trilláiból vagy a rézdob dörrenése. Gyönyörködve hallgatják ezeket (kivált az utóbbit) a jó emberek. Néma csendben állnak s csak a mikor egy nagyot csattan a tényér odabenn, szólalnak meg elragadtatva:

— Ah, pek güzel! (Ah, igen szép!)

Engem bámultak rettenetesen, hogy már a darab elején elmentem. Egy effendi, a ki nem várja végig a komédiát. Eresztenék csak be őket, bezzeg nem mennének ők ki még a végén sem. Mindig azt kiáltanák: »Mégis!« S ez az isten iránt háládatlan már az első felvonás alatt szedi a sátorfáját!

*

A szultán két fiatal cserkesz testőrkapitánya: A. és K. beyek, gyakran meglátogattak minket a Galata szerájban. »Bon garçon« volt mind a kettő a szó legfranciább értelmében, s mi szerettük őket nagyon. Örültünk már, ha festői egyenruhájok megcsillant az ajtó keretében, s ha a válásra került a sor, alig tudtuk elbocsátani a derék fiukat.

Egy este, ebéd után a társalgóban szürcsöltük a fekete kávé és szíttuk az »ejí tütün«-t (jó dohányt.) Az egyik kerevet mellé két tiszti kard volt támasztva. Gyönyörű két szerszám, egyenes, mint a káka, damaszкуси rózsás acélból. S mindkettő kézkosárral s élesre feneve. Ideáljai minden vivókardoknak.

A beyek észrevették, hogy mi mily érdekekkel nézzük a fegyvereket.

— Pompás két jószág az, — szólott K. bey s aztán A.-hoz fordult: Gyere, kardás, (testvér,) mutassuk meg egy kicsit: hogy vívnak a cserkeszek.

— Ugyis elhiszszük, hogy kitünően, — mondtam én, az ebéd tűzhabú kyprusi koraira s a Cliquót özvegyek ki-ontott vérére gondolva. — Kérjük, hagyják abban. A kardok rendkívül élesek és könnyen...

— Ej, hát kiki vigyázzon magára, — mosolygott A. bey, s a következő pillanatban az aranybojtos kard szisz-szenve röpült ki hüvelyéből, csillogó ezüstös kört vágott a levegőben. — Alons, cher kardás.

— De kedves A. bey kérem...

Késő volt a beszéd. A cserkeszek már a szoba közepén álltak. Gyönyörű látvány volt e két sugár, daliás ifju, ragyogó mezében, szikrázó szemekkel, derült homlokkal és fénylő karddal, groteszk állásban. Az acélpengék hirtelen süvöltöttek, s megkezdődött a harc. Nem a mi hideg, számító vivásunk, hanem szenvedélyes, önfeledt csata, melynek minden ize azonban tervszerű, mesteri. Nem tudhat ugy vívni más, mint e férfiak, kiknek már vérében, fájában van e művészet, kik őseiktől örökölnek minden izmot a kardforgatáshoz. Kaftánjok piros, bő ujja szállt a légben, a fegyverek csengtek, zizegtek, csattogtak ; majd féltérdre ereszkedtek mindketten, majd fölmagasodva harcoltak villámgyorsan, vakmerően. Szinte elkábulva néztük. Féltettük őket, ha láttuk csodálatos vágásaikat, s megnyugodtunk, látva, mennyire hatalmokban van a kard s karjok minden izma. — Tiz perczig tarthatott a viadal. Az elragadtatás tapsában törtünk ki, mikor a beyek félredobták a fegyvereket. Rá sem gondoltunk, nem sebesült-é meg valamelyik véletlenül. Szerencsére nem történt baj.

— Csak játék volt, — mondá nevetve A. — De tudunk mi másképen is, ha kell. Mondják meg önök, ki jobb vivó, K. bey vagy én?

Mi persze, (de talán más sem) nem tudtunk bírálatot mondani. Bámultunk egyhangúlag s rágondoltunk a szegény liszteszsák mentsikoffú kozákra, a ki otrombán emelgeti taktusra ügyetlen dárdáját.

*

Késő éj volt, az az már talán kora reggel is. A Galata-szeráj egyik termében ültünk neháyan a párolgó theáscsésze mellett. A csillagtalán, borús éj besötétlett a roppant ablakokon, s ha a csillárfénytől káprázó szemünket néhány percig a homályba mélyesztettük, lassan kibontakozott alant a ködből Konstantinápoly, bizonytalan körvonaljaival. Az Aranyszarv, a Márványtenger szürkén, nyugodtan simúltak a sötét partok alatt, melyeken alaktalan fekete tömegként meredtek a házak, óriás templomok.

Derültebb, érdekesebb kép volt ennél a rum lobogó kék lángja, mely serényen nyaldosta körül a csésze tág szélét, s olvasztotta átlátszó aranyszínre a cukor fehér koc-káit. Elmúlt egy-két óranegyed, s egyszerre így szólt hozzám valaki:

— Tekintsen ön ki az ablakon.

Csodás látvány volt az. Az ég nehéz hófelhői az Aja Sophia fölött meghasadtak, s a sötétkék, csillagos égről a telt hold szórta hideg, fehér sugarait, nappali világossággal árasztva el a tájat. S a fellegekből szálltak le a nagy, sűrű hópelyhek. Mintha milliárd köszörült gyémánt kavargott volna a derűs, holdfényes levegőben, kacéran csillogva. Büvös tájkép, fehérrel, feketével és gyémánttal rajzolva. A mecseteket, mináreteket, dzsámikat mind belepte a hó, a háztenger végtelen havas síknak látszott; a tengeren sötét köd ült. És levén az első imádságóra, a muezzinek

és hodzsák megjelentek tornyaikon, s szállt a vontatott, csengő ének a szunnyadó óriás város fölött. Az Achmedje csipkés erkélyéről is áthallatszott a hang hozzánk, a perai magaslatra az éji csöndben. Fölszakítottuk az ablakot, s kitártuk lelkünk a csodás hangok, a fény, a ragyogás előtt.

Keleten, Ázsia fölött a láthatárra sűrű csík rajzolódtott: a hajnal. A nappali zaj ébredni kezdett. Utcai lárma, kikötői moraj, gyáarak zúgása. A felhők kárpitját összevonta egy szélroham; a hold, a csillogó hó eltűntek.

Lapok konstantinápolyi arcképalbumomból.

(Abdul-Kerim pasa. — A szerdár ekrem, a bor és a német nyelv. — Száva pasa. — Mehemed effendi. — »Sziladzsi basi.«)

Szokásom néha esténként elővenni azt a kis sötétkötésű albumot, melybe konstantinápolyi ismerőseim arcképeit gyűjtöttem össze. Oly jól esik ez arcképeket, melyeket ünnepek, fény közt láttam mindig, itt nyugalmas, egyszerű szobámban újra végignézni. Nem vakít a csilár, nem bódít a zene, nem gyötör a mente súlya s nem busítanak középszerű speachek. Szemüvegem is más van, mint a török fővárosban. Nem nagyít vagy kicsinyít oly erősen némely dolgot, mint amaz, s a körvonalokat meglehetősen élesen bocsatja át magán. Engedjék meg olvasóim, hogy a'bumomból néhány lapot bemutassak önöknek.

*

Az első lap művészién készült cabinet-fénykép Abdullah frères műterméből: Abdul Kerim, a szerdár ekrem. Az »öreg ur« sajátkezű ajándéka. A képen egy kis asztal mellett ül, jobb kezével erre támaszkodva. A generalissimusnak úgy látszik, szokása mindig valamely tárgyra nehezdedni. A hányszor láttam, mindig e helyzetben volt. Ez által alakja bizonyos szoborszerű nyugalmat és könnyűséget nyer, s ehhez járul katonás fejtartása és komoly, férfias tekintete, mely mint két sötét villám ragyog ki bozontos szemölde alól. Olajbarna

arcát hófehér szakál köríti, melyre két nagy fecskeszárny simúl le: még mindig koromfekete bajusza. Orra közönséges erős, vastag; szemöldei közt mély redők vonnak barázdát. Arcán mosolyt nem vettem észre soha. Válla a farnesi Herkulesé, melle domború, széles. Kezét többször volt alkalmam megszorítani, s mindannyiszor bámultam. Az »öreg ur«-at legjobban jellemzi keze. Ne gondolják önök, hogy »motorische«, »sensible« vagy »psychische Hand« az, melynekről C. G. Carus beszél »Az emberi test symbolikája« című híres könyvében. Nagy, durva barna kéz az, melyen meglátszik, hogy nem takarta glaçé soha, melyen meglátszik, hogy egyaránt tudja forgatni (s forgatta számtalanszor) a kardot, a puskát, az árokhányókapát s az ostromkarópörölyt; melynek vasizma'n meglátszik, hogy ez volt az a kéz, a mely a djunisi győzelmet aratta. A szerdár ekrem mindig egyszerű tábornoki egyenruhában jár. Meglehetősen kopottas vörösposztó pantallon, oldalt fekete csíkkal, s kék török katonai kabát, sárga félholdas gombokra. Ez öltözete. Fején közönséges barnásvörös, vastag fesz; fatörzsnyi derekán tisztí kardkötő, melyről most a magyar díszfegyver függ alá.

Az »öreg ur« még ó-török. A próféta a bor iránt való tilalmát szigoruan megtartja. A díszebédeken megfigyeltem, hogy poharai (még a pezsgős és sörös is, pedig e két italt a legtöbb egyházi rendbeli sem »veti meg«,) érintetlenek voltak mindig. Eleinte azt hittem, hogy az csak most van, midőn az »öreg ur« gyöngélkedik. Összeszedtem tehát összes török tudományomat s ezt kérdeztem Mehemed effenditől:

— Szerdár ekrem jok ícsior? (A generalissimus nem iszik?)

— Az »öreg ur« nem iszik soha mást mint vizet, —

felelt a mi »emberséges csorbadsink«, a ki csak törökül beszél ugyan, de azért mi együtt mindig tudtunk konverzálni.

Az »öreg ur« a közzé a kevés török közzé tartozik, a kik németül is tudnak. Ez az egy európai nyelv az, melyet a szerdár ekrem beszél. Bécsben tanulta, mikor itt katonai tudományokat hallgatott. Ritka olyan szófukar ember, mint ő. Leül szokott szoborszerű helyzetébe, s nem szól egy szót sem. Ha társalognak körülte, vagy beszélnek hozzá, csak sűrű szemöldei egy-egy intésével vesz részt a konverzációban, s egyedül néha egy-egy rövidke szót mond mély, lassu hangján. A mi kedvünkért azonban megszegte régi szokását, s mondott tört németjével egész mondatokat is. Márkus István urtól hallottam már, hogy az »öreg ur« a magyar kiejtéshez nagyon hasonló idiomában beszéli a németet. Most saját füleimmel győződtem meg, hogy egy szegedi uram-bátyám nem tudná különb csongrádmegyei accent-nal hangoztatni a Goethe nyelvét mint Abdul Kerim. Följegyeztem magamnak egy mondatát betüröl-betüre nyelvészi szempontból és azért is mert a az a nyolc szó ékesszólóbb jellemzés ő rá, mint ha egy könyvet írának róla, tele bombasztokkal.

A municipium bálján szerencsés voltam az »öreg ur«-ral néhány percig beszélhetni. Egy mellékkeremben (a táncsteremre nyilóban) ült (mint mindig) egy asztalka mellett. Éjfél után volt már jóval. Társalgásomat, bár tudtam jól, hogy a generalissimus nem szereti a bókokat (kivált az ügyetleneket) kénytelen voltam azon kezdeni, hogy mennyire örülünk mi, (e bók különben igaz szívből jött) hogy ő excellenciája megtisztelte látogatásával a számunkra rendezett ünnepélyt és bált. Jóakaró szemöldmozdulat volt a felelet. Később körülbelül ezt mondtam:

— Végtelenül sajnáljuk, hogy ő excellenciája így fá-

rad, virraszt a mi kedvünkért. Késő az éj, s annyi győzedelmes, fáradsággal teljes csata után édes lehet a nyugalom.

— Ik blajbe son zér gérne auf für aik. — Ezt a nyolc rosz német szót hallottam mindössze a jó öreg Abdul Kerim bozontos bajszu szájából.

*

Második arckép: Száva pasa, a magyar küldöttség felelhetetlen, szives házigazdája. Torzomborz, deres szakála mellett is elegáns arc, török typus a maga eredetiségében. Pedig Száva pasa voltaképen *Σάβας*, ruméliai görög s e mellett katolikus. A mint mondják, mozgalmas, göröngyös pályája volt nagyon. Párisban növekedett, kezdetben katona volt (még akkor csak effendi) mig aztán végre beylerbey, pasa s az ottomán egyetem igazgatója lett. Alig lehetett volna odavalóbb embert találni, mint ő. Magas paedagogiai műveltsége által alapostul reformálta az egész »Université impériale«-t, ugy hogy ennek például technikai fakultása teljesen európai színvonalon áll. Száva nagy tudományának és műveltségének fényes jele az az »Introduction«, melyet az egyetem ezernyolcszázhetvenhatodiki programjához irt. Ékes kitünő francia stylú cikk ez, melyet valódi élvezet át-meg átolvasni. Száva pasa a francia nyelvet oly tisztán, oly finoman árnyalva, oly tősgyökeresen beszél, mint bármely született párisi. Birja kitünően az olaszt is, a legszebb toscanai dialektusban; tud törökül, arabúl s ujjörögül.

Oly született és lett szónokot, mint ő, keveset találhatni. Én nem hallottam nála jobbat soha. Nem hiába való a Demosthenes nemzetéből. Rajongóvá képes tenni hallgatóit. Pathosza könnyü, egyszerű, nemes, művészien beszél s tud a szívhez szólni melegen. A társalgás a szónoklat gyer-

meke, s Száva pasánál e gyermek méltó anyjához. Szellemes kitünő causeur; minden mondatában nagy műveltsége szólal meg, s e mellett szeretetreméltó, akár egy jó nagybácsi.

Szávát február elején a szultán az összes török szigetek kormányzójává és musirrá (marechal) nevezte ki. Az egyetlen kétségkívül sokat, nagyon sokat vesztett benne. A törökországi keresztyének azonban örülnek ez előléptetésnek. Nem mohammedán soha sem jutott még ily magas rangra, s ez cáfolata azoknak a (bizonyos helyekről kikerült roszakaratu) mendemondáknak, melyek a törökországi keresztyének szörnyű állapotairól, erőszakolt áttériteéseiről sat. beszélnek.

Száva pasa jelenleg Konstantinápolytól messze: Rhódusz szigetén lakik. Bizonyára gyakran gondoljó szívvel itt is Magyarországra s az ifjuság küldötteire, kiknek a török fővárosban töltött szép napjaikban valódi, igazán szeretett családfője volt.

*

A Mehemed effendi arcképe. — Szegény jó kis Mehemed effendi! Persze önök nem ismerik ezt a becsületes, apró török embert, nyakig gombolt kabátjával, iszonytató nagy bajuszával. Pedig ő fontos, nagyon fontos szerepet játszott a magyar küldöttség konstantinápolyi életében. Az igaz, hogy csak a kulisszák mögött. De orációzott a mi kedvünkért és a mi érdekünkben ő is sokat. Az igaz, hogy csak a pincemestereknek, szakácművészeknek, étékfogóknak, asztalnokoknak, szolgálknak. De valljuk be, nem ér-e föl ez a kis oráció sok gyönges speechsel: »Ma Médoc, Château-Margaux, Saint-Julien, Crémant rosé legyen ebédre. Ti főző emberek ügyeljete, hogy ne hiányozzék a szarvasgomba, a

fácány, a berbécscomb és a piláf. Ti pediglen, hosszú derekú görög fickók, szolgáljatok fürge kézzel-lábbal, ügyesen, mert különben reszkesettek az én haragomtól«.

Tudniillik a kis Mehemed effendi a Galata szeráj csorbadsija, azaz gazdája. Száva pasa, Kerim effendi, Carolides, Perrard, Goold, Lambert stb. urak arról gondolkoznak, hogy valahogy ne maradjon üresen a nemes török fiatalság feje; Mehemed effendi pedig, mint háznagy, arra törekszik, hogy a gyomorban ne támadjon üresség. A magyar ifjúsággal szaporodott neki a baja. Berendeztetni a lakosztályokat, intézni nagy dînerket, banquetteket, melyek a Galata szerájban »megejtettek«, kormányozni a szolgák nagy seregét vas marokkal és mérgelődve; fekete kávé parancsolni napjában harmincszor, a hányszor látogatók érkeztek. De a jó kis Mehemed effendi elvégezte ezt a sok dolgot szívesen és nem fáradva ki soha. S ha már nem volt épen semmi tennivalója, elüldögélt csöndesen a társalgóterem valamelyik félreeső kerevetjén órákat, nagy bajusza alól kontemplatív karikákba eregetve a cigarette füstjét.

Szerettük ezt a derék, pici, fekete embert nagyon. Csak az volt a nagy hiba, hogy nem tudtunk vele beszélni, mert ő csupa török volt. Azaz, hogy én mégis tudtam, mint már a szerdár ekremlről szólva említettem. Az igaz, hogy nem vitatkoztunk Herbert Spencerről vagy az alany és állítmány viszonyáról az árja nyelvekben; az is igaz, hogy nem valami nagyon sokat konverzáltunk. De azért megértettük mi mindig egymást. Sőt én még nagy frázisokat is tudtam mondani Mehemed effendinek. Például ezt: »A török és magyar nemzetet vérszerinti kötelék fűzi össze. Mi testvérek vagyunk. Még nyelvünk is rokon; egy néven nevezzük szülőinket és ugyanaz sok más szónk.« Ezt én töröküligy fejeztem ki:

— Ozmanlilar, madzsarlar kardaslar. Ana, ata, kapu szakál, bicsak!

(Szó szerinti magyar fordítás: »Törökök, magyarok testvérek. Anya, atya, kapu, szakál, bicsak!«)

Roppantul tetszett ez a beszéd Mehemed effendinek. Szorongatta a kezem váltig, ragyogott az örömtől és szeretettől két kis bogárszeme, aztán elkezdett beszélni tömérdek, peregve mint a rokka. Persze nem értettem belőle egy betűt sem; de megértettem az egészet: a rokonszenv és jó sziv kifejezését.

Mikor az »Izmail« a fekete tengeri zivatarból megtépve, megroncsolva, visszatért az arany-szarvba, a Bosporus végén, a Leandertorony mellett egy kaikot láttam a habokon táncolni. Két ember ült benne; a kaikdzsi, húzva sodrófanyelű kétöles lapátjait, s egy viritó piros fező kisdud férfit, nagy bajuszszal, kapaszkodván erősen kézzel-lábbal az ingó-bingó kaik párkányába, hogy valahogy bele ne pottyanjon a tenger közepébe. Nem is pottyant bele, hála istennek. Én rögtön megismertem. Kiáltottam egy nagyot:

— Nini, fiúk, Mehemed effendi!

Rajta, lobogtatni a kendőket. Pillanatra rá megvillant a csónakban is egy keszkenő fehérsége, a mi pedig nagy áldozatába került a derék emberkének, mert a négy extremitás közül most már csak hárommal fogódzhatott. Kiabáltunk feléje sokat.

— Güzel, eji, Mehemed effendi! Éljen a szép, a jó Mehemed effendi!

Két perc múlva az »Izmail« töredezett oldalához koppan a kaik, s Mehemed effendi nagy ügygyel-bajjal fölmászott a lépcsőn. Sirt örömeiben szegény. A telegrammokból, melyeket Büjükderéből küldtünk Istambulba, tudta már a

veszedelem históriáját, de azért kért hogy mondjuk el neki az egészet. El is »mondtuk«. Mutogattuk neki, hogy akart fölfordulni a hajó, mekkorák voltak a hullámok, micsoda szörnyü betegségeket szenvedtünk stb., s ő szent borzadalommal hallgatta azaz hogy nézte a mi rémséges mimikánkat.

— Allaha sükr, istennek hála, — rebegte százszor is, s ölelgetett bennünket sorba, könyes szemekkel.

Szegény jó kis Mehemed effendi! Bizony megérdemelte azt a kis helyet, mely e füzetben az övé. Ha nem is valami igen nagy ur, ékességére válik mégis az ő neve e lapoknak; mert mindig szép és nemes egy becsületes szív őszinte, önösség nélkül való szeretete, dobogjon bár az a szív egy egyszerű ember keblében.

*

A »Sziladzi basi« arcképe van e lapon. — »Sziladzi basi«-t én először az »Isshán«-on, Konstantinápolyba érkeztünkkor láttam. És megijesztett engem mindjárt az első szavával. Elém állt egy tiszteletreméltó embonpointú török férfi, török ábrázattal, török kabátban, nagy szakállal és a fejéhez nőtt feszben. Azt hittem szentül: ez kétlófarkos civil-pasa vagy legalább is valami skutarii bey; s valósággal nem lehet csodálni, hogy szinte megrettentem, mikor ez az ember engem magyarul szólított meg.

— Hát nem török uram-bátyám? — kérdeztem bámulva.

— Vagyigen bizony magyar ember vagyok én, — felelt a törökkabátos ur a legtörülmetszettebb erdélyi dialektusban, s ettől a percztől szent volt a barátság köztünk.

Hanem mindenelőtt azt kell elmondanom, hogy mi ez a furcsa név: »Sziladzi basi«- Ez bizony a Mehemed effendi

csinálmánya. Mi a mi kedves Szilágyi Dániel urunkbátyánkat minduntalan »Szilágyi bácsi«-nak tituláltuk. Meghalotta ezt a Galata szeráj derék háznagya, s rögtön átfordította törökre: »Sziladzsi basi.« S ennek a furcsa szónak ez a távoleső értelme van: a hazafelé vándorlók főnöke. Hanem a név jóformán rajta maradt Szilágyi bácsin, ki aztán maga ismertetett meg bennünket a »Sziladzsi basi« etymológiájával. Könnyű volt az neki nagyon. Törökök mondták nekem, hogy e derék hazánkfia úgy bírja a keleti nyelveket, mint kevés ember a földön. A török, az arab nyelv finom hangtani sajátosságait, szórendi törvényeit, alig árnyalt tájbeszédeit született keleti, ki öntudatlanul, a vérében fekvőleg beszéli a nyelveket, nem tudhatja, nem ismerheti, nem érezheti úgy, mint az idegen. S ez mind meg van a »Sziladzsi basi« fesze alatt. A szabadságharc sodorta őt is ki Törökországba, mint tizenkilenc éves ifjut. Ez óta nem volt Magyarországon. Kezdetben szükölködött, a legalsóbb napszámosi munkákat végezte, volt szolga, míg végre meg volt az első öt zecchinoja, s ebből aztán kerekedett az első négyszáz török lira.

Azért említettem ezt az első négyszáz török lirát, mert erről »Sziladzsi basi« (kifogyhatatlan, jóízű adomázó) egy igen érdekes történetkét beszélt el nekem. — Hát megvolt az első négyszáz lira, vagy kétezeröttszáz forint a mi pénzünkben. »Sziladzsi basi« ekkor persze már nagy ur volt, s inasa is volt egy magyar fiú, a kit úgy hittak, hogy Zsidai. Egy szép reggel ő meg Zsidai átcsónakáztak Stambulból Galatába. A mint a ladik a kikötőhöz közeledett, »Sziladzsi basi« elővette az erszényét s elkezdett benne keresni négy piasztert a révésznek. Notabene: ebben az erszényben volt összes vagyona. Egyszerre valami gonosz démon meglöki ke-

zét és puff, az egész kincs belepottyán az Aranyszarv mély, zöld vizébe. »Sziladzsi basi« halálsápadt lesz és leesik az álla menten. Zsidai azonban, ki mindent látott, nem tétováz, hanem odaordít egy iszonyut a révéznek:

— Kaikdzsi durrrrr! (Állj meg, csónakos.) — Aztán e magyar kiáltással: »Ne búsuljon az úr!« fejjel belecupantja magát a tengerbe.

Elmulik tiz szekundum; tizezer purgatóriumi évezred. Egyszerre elkezd a víz bugyborékolni, s im előttük Zsidai, magasan emelve két kézzel az erszényt, iszaposan, összekeverve tengeri füvel, ezer csigabigával a ruháján. Tehát mindenek jóra fordultak. »Sziladzsi basi« volt aztán huszféle mesterségű ember. Török könyvárus a stambuli bazár bezesztánjában, dragomán, nyelvtanító, tolmács, s most végre több legelőkelőbb nagykereskedőház fordítója. Fényes anyagi jutalommal járó foglalkozás ez. És »Sziladzsi basi« jövedelme legnagyobb részét egyedüli szenvedélyére fordítja: könyvtárára.

Nekem megmutatta e kincset. Mert az valódi kincs. A »grande rue de Pera«-ra, a »Hôtel Pest«-tel szemben, nyúlik be egy kis keskeny, néptelen, néma sikátor, épen olyan, mint a velencei szűk callék. A kihaltnak látszó házak egyikén van egy földszinti vasajtó, nagy pántokkal, lakatokkal. És van rajta egy lakat, a melyhez foghatót nem láttam még soha. Akkora mint egy véka, s a füle oly nagy, hogy járomnak lehetne ráakasztani bármely bölény nyakára. Nyomhat harminc fontot. Kulcsa meg beillenék gereblyének. Pisztolylövészerü csattogással nyilt meg a lakat-óriás, s mi benn voltunk a könyvtárban. Homályos, tultömött bolt-szerü kis terem az. Alig hogy leültünk, az utca felől (mint az »Alladin varázslámpájá«-ban) hívás nélkül, szellemsze-

rüleg megjelent egy koromfekete szerecsen, s hozott egy tálcán két kis tojásbéjnyi findzsában kávé. S mig én a moka kávé szűrőjébe, »Sziladzi basí« bemutatta nekem könyvtárát.

Van ebben vagy tízezer kötet. A »Revue des deux mondes« teljes évfolyamaitól kezdve a legrágább angol földrajzi művekig, régi magyar könyvektől a legújabb francia nyelvészeti iratokig. És a roppant értékű orientalistikai könyvhalmoz, melyhez fogható talán egy európai gyűjteményben sincs. Láttam ott vagy száz kéziratot, a török világot Magyarországon illetőleg, török historiographoktól; arab történetírók munkáit, melyek unikumok s nincs párjuk a »British Muzeum«-ban sem; aranyos talikbetűkkel, miniatureökkel, elefántcsont-pergamenre rajzolt füzeteket, egy-egy emberélet szorgalmának eredményét, s a mely műveknek darabját legkevesebb ötszáz aranynyal szokták fizetni. Bámulat fogott el e könyvek láttára; s mint bámulhat még az, ki e nagy kincsek valódi értékét, mint műértő föl tudja fogni.

Szilágyi bácsival, e nagytudományú bibliológussal, beszéltem aztán sokat a Korvinákról, melyeket a top-kapu kincstárban, az eski-szerájban őriznek. E lappangó kincseket nem ismeri úgy senki, mint ő. Látták ugyan mások is, láttam én is, de csak futólagosan. Ő tanulmányozta mindnyáját behatón. Mily becses, nagyfontosságú tanulmányt tudna írni e könyvekről! És nem teszi, tulságos szerénységből. E mód nélküli szerénység bizony kárára van a tudományosság-nak. Tudom, haragudni fog rám, hogy »nem hagytam neki békét«, s egy fejezetté tettem e füzetben. De reméllem, megbocsát nekem jó szíve, s nem ítéli el könyvem, melynek sok tévedését, hibáját nálánál inkább talán senki sem veszi észre.

Tartalom.

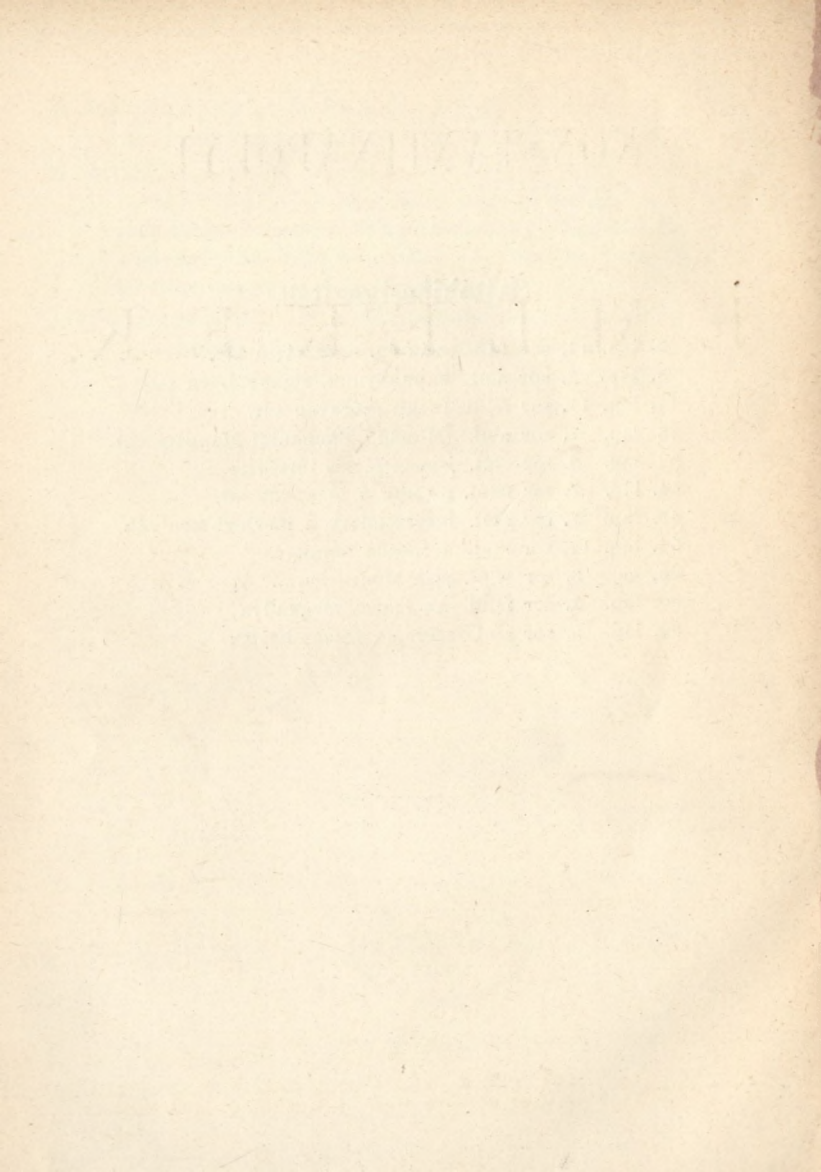
	Lap.
A trieszti szláv műveltség emlékköve	3
(Emlékezés a trieszti skandalumra.)	
Az Adriától a Márvány-tengerig.	7
(Uti naplóból.)	
A díszkard átadása Abdul Kerimnek	18
Két nagyon nagy ur.	21
(A kis fekete könyv. — Edhem pasáról. — A fész, a phrenologia és a kopaszság. — Politikai társalgás Edhem pasával. — Egy journalista-iskolai gyakorlat. — Az illem és a kalucsni. — A seik-ül-izlamnál. — Milyen ember hát az a »török pápa?«)	
A »köpek«-ekről és Brillat-Savarinról.	30
(A »köpek«-ekről. — Hogy jár, a ki a »köpek«-ekkel szincerizál. — Darwin, Shakspeare, Baedeker és Brillat-Savarin. — Hogy eszik Konstantinápoly? — Az effendi anekdotája. — Miképen ettünk mi Konstantinápolyban töltött káposztát?)	
A táncoló derviseknél	40
A hassis.	51
(Eredeti szédülések és főfájások után irt tárca.)	
Estély Sevket pasánál	60
(A »bulgarian atrocities« hőségénél)	
A várnai ut.	69

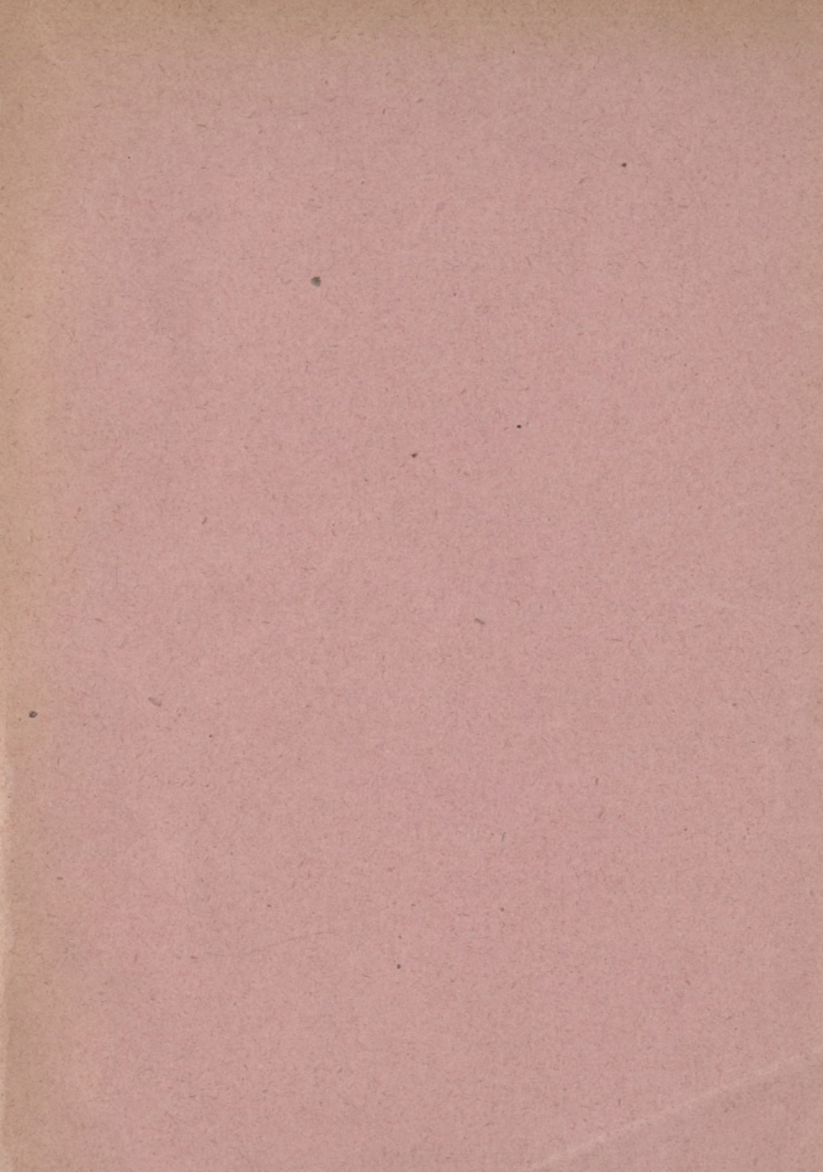
	Lap.
Konstantinápoly az utcán	78
(A »grande rue de Pera.«)	
A szépről	86
(A török nők. — A kis »kali Eleni.« — A Gedik pasa színháza. — A tenorista és a primadonna. — Egy effendi, a ki nem várja végig a komédiát. — Cserkesz vívás. — Konstantinápoly hold- és hófényben.)	
Lapok konstantinápolyi arcképalbumból	96
(Abdul Kerim pasa. — A szerdár ekrem, a bor és a német nyelv. — Száva pasa. — Mehemed effendi — »Sziladzsi basi«.)	

Sajtóhiba-igazítás.

3. lap. 11. sor felül. száz ép, egészséges sat.
4. lap. 3. sor alul. kapitányunk, signor Leva sat.
11. lap. 11. sor felül. (neki) szörnyen sat.
13. lap. 7. sor alul. (Mondd : Emmanuil Mangatyisz.)
32. lap. 3. sor alul. ismeretségem története.
44. lap. 7. sor felül. s rágta a mastixot sat.
45. lap. 7. sor alul. megszólaltak a mevlevi-furulyák.
54. lap. 12. sor alul. a theába tenni.
60. lap. 3. sor felül. prie Monsieur . . .
60. lap. 7. sor felül. Az igazat megvallva
80. lap. 5. sor alul. selymes, fekete haját ;
-

Az Athenaeum könyvkiadó-hivatalában

Budapesten (barátok-tere, Athenaeum-épület)

s általa Magyarország minden könyvkereskedésében kapható :

PORZÓ tárczalevelei, Rajzok a társas életből, stb. 2 köt.	4 frt.
BALOG ZOLTÁN. Alpári. Költői regény	1 frt 20 kr.
BEÖTHY ZSOLT. Kálozdy Béla. Regény két kötetben	3 frt 50 kr.
CALDERON. Az állhatatos fejedelem. Szomorujáték, 3 felvonásban	1 frt.
— — Az élet álom. Színmű három felvonásban	1 frt.
CERVANTES. Az elmés Don Quijote de la Mancha. Spanyolból fordította és bevezette Gyűry Vilmos. 3 kötetben. 2 frt 80 krjával	8 frt 40 kr.
CORNEILLE PÉTER. Cid. Tragédia öt felvonásban	60 kr.
DETLEF KÁROLY. Feloldhatlan kötelékek. Orosz regény. Fordította Zichy Camilla	1 frt 50 kr.
— — Apa és fiu. Regény két kötetben	2 frt.
Gf. GYULAY LAJOS. Naplótöredékeiből. (1815—1834.) 1 frt 50kr.	
ELIOTE GYÖRGY. Middlemarch. Tanulmány a vidéki életből. Az angol eredetiből fordította Csukási József. 4 erős kötet, 2 frtjával	8 frt.
LABOULAYE EDUARD. Abdallah, vagy a négy levelű lóher. Arab mese. A tizenharmadik kiadás után fordította Berczik Árpád	1 frt 20 kr.
LOSÁRDI ZSUZSÁNNA. Költői elbeszélés. Epizód a Rákóczi-korból	1 frt.
MOLIERE. A mizantrop. A tudós nők, Fordították Szász Károly és Arany László	1 frt.
— — A férjek iskolája. Fordította Szász Károly	40 kr.
— — A nők iskolája. Fordította Szász Károly	40 kr.
— — A nők iskolájának bírálata. Ford. Szász Károly	40 kr.
— — A pórul járt negédesek. Fordította Szász Károly	40 kr.
— — Sganarella, vagy azt hiszi, hogy meg van csalva. Fordította Szász Károly	40 kr.
— — A kénytelen házasság. Fordította Szász Károly	40 kr.
— — A képzelt beteg. Fordította Berczik Árpád	80 kr.
— — A szerelem mint orvos. Fordította Várady Antal	40 kr.
MORETO. Közönyt közönnnyel. Vigjáték három felvonásban	1 frt.
A Nibelungok. Fordította s bevezette Szász Károly	2 frt.
OIDA. Cigarette. Regény két erős kötetben	4 frt.
RACINE. Bajazet. Szomorujáték 5 felvonásban	40 kr.
— — Phaedra. Szomorujáték 5 felvonásban	40 kr.
— — Iphigenia. Szomorujáték felvonásban	40 kr.
SAND GEORGE. Flamarande. Regény 2 kötetben	2 frt.
Gróf. SZÉCHÉNYI ISTVÁN. Önismeret. (Döblingi kézírataiból. 2 frt 50 kr.)	2 frt 50 kr.
SZIGLIGETI EDE. A dráma és válfajai	3 frt.

